

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE POUR L'HISTOIRE DES SERBES EN CROATIE

RECUEIL DES TRAVAUX SUR LES SERBES EN CROATIE

11

DIRECTEUR VASILJE DJ. KRESTIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ИСТОРИЈУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

11

УРЕДНИК ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ
ДИНКО ДАВИДОВ
ВОЈИН ДАБИЋ
СОФИЈА БОЖИЋ

СЕКРЕТАР

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

Примљено на X скупу Одељења историјских наука од 28. децембра 2016. на основу реферата академика *Василија Ђ. Крестића, Михаила Војводића, Мирјане Живојиновић, Динка Давидова, Димитрија Стефановића, Наде Милошевић Ђорђевић, дописног члана Љубодрага Димића, проф. др Душана Иванића, Мире Радојевић, др Мелиће Милин, Софије Божић и Душана Баџаковића.*

АМБЛЕМ: ГРБОВИ СА ИКОНОСТАСА ЦРКВЕ СВ.
ТОМЕ У ДИШНИКУ, РАД ЈОАКИМА
МАРКОВИЋА ИЗ 1750. ГОДИНЕ

ИЗДАЈЕ:
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

НАСЛОВНА СТРАНА: ЈАНКО МАГЛОВСКИ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ЛЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

КОРЕКТОР: ЂУРЂЕВИЋ НЕВЕНА

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Василије Ђ. Крестић</i>	Великохрватске претензије на Војводину	7
<i>Vasilije Đ. Krestić</i>	Greater Croatian Pretensions to Vojvodina	28
<i>Мирјана Поповић</i>	Село Мокро поље према попису из 1831. године – пример демографских прилика код српског православног становништва у Северној Далмацији	29
<i>Mirjana Popović</i>	Village of Mokro polje according to the census of 1831 – an example of demographic circumstances at Serbian orthodox population in northern Dalmatia	42
<i>Војин Калинић</i>	Српска девојачка школа у Задру.....	43
<i>Vojin Kalinić</i>	Serbian girls' school in Zadar	54
<i>Љубинка Тошева Карповиц</i>	Сава Вуковић, депутат Ријеке на Темишварском сабору и сабору угарских сталежа.....	55
<i>Ljubinka Toševa Karpowicz</i>	Sava Vuković, Deputy of Rijeka at the National Church Congress at Timișoara and the Hungarian Diet (1790–1791).....	62
<i>Софија Божић</i>	Гавро Манојловић(1856–1939): историчар, академик, политичар	63
<i>Sofija Božić</i>	Gavro Manojlović (1856–1939): historian, academician, politician	86
<i>Мира Радојевић</i>	Из преписке Саве Косановића.....	87
<i>Mira Radojević</i>	From correspondence of Sava Kosanović	100
<i>Мирослав Јовановић</i>	Лука Марић у одбрани ћирилице и Српског културног друштва Просвјета у Хрватској	101
<i>Miroslav Jovanović</i>	Luka Marić in defense of cyrillic and Serbian cultural society Prosvjeta in Croatia.....	110
<i>Владислав Б. Сотировић</i>	Прва постхладноратовска „хуманитарна интервенција“ – Вуковар 1991. г.	111

<i>Vladislav B. Sotirović</i>	The first post-cold war „humanitarian intervention” – Vukovar 1991	128
<i>Vladislav B. Sotirović</i>	Breaking cliché on the killing of Yugoslavia: a role of Croatia	129
<i>Владислав Б. Сотировић</i>	Против клишеа о убијању Југославије: улога Хрватске.....	150
<i>Ђорђе Перућ</i>	Песме српских песника у мелографским записима познатих и мање познатих хрватских мелографа	151
<i>Ђорђе Перућ</i>	Poems of Serbian poets in melographic notations of known and less known croatian melographers	184
<i>Славица Гароња Радованац</i>	Милош Шкарић: Живот и обичаји српског народа у Лици и Крбави	185
<i>Slavica Garonja Radovanac</i>	Miloš Škarić: Life and customs of Serbian people in Lika and Krbava	246
<i>Станиша Војиновић</i>	Часопис српске омладине у Загребу „Омладина“ 1894–1895	247
<i>Staniša Vojinović</i>	Magazine of Serbian youth in Zagreb “Omladina” (1894–1895).....	268
РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА		268
РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ НАЗИВА.....		284

ПЕСМЕ СРПСКИХ ПЕСНИКА У МЕЛОГРАФСКИМ ЗАПИСИМА ПОЗНАТИХ И МАЊЕ ПОЗНАТИХ ХРВАТСКИХ МЕЛОГРАФА (БАРОК И ПРЕДРОМАНТИЗАМ)

ЂОРЂЕ ПЕРИЋ

У трагању за популарном певаном поезијом српских песника у мелографским записима хрватских мелографа Фрање Кс. Кухача, Вјекослава Клаића и Владоја Берсе, о којима сам писао у претходним расправама у овом зборнику, није се исцрпела предложена тема. Постоји још доста хрватских мелографа чији записи и популарне обраде песама данас заборављених српских песника нису дошли на ред за једну озбиљнију анализу. Из тог разлога и овај оглед третираће исту тему у којој ће се приказати и друга хрватска мелографска документација у виду издања или рукописа, где се још могу наћи подаци о популарним песмама српских песника на које досад нико није упозорио, нити о томе писао, и то како у хрватској, тако и у српској етномузикологији. Још на почетку треба истаћи да се овде не ради о *компонованим соло-песмама* српских песника које су хрватски композитори обрађивали за концертно певање, што је такође привлачна, али посебна тема за себе, него о *мелографским записима* из мелографских бележница; о нотним записима хрватских мелографа који су подведени под „народну хрватску песму” или у посебним издањима за глас и клавир, виолину или неки други аранжман, али с напоменом да је то обрада „хрватске народне песме” коју је композитор чуо од народног певача, претходно је записао и прилагодио за певање.

Поред хрватских мелографа, на територији уже Хрватске, Славоније, Далмације, Лике, Баније и Кордуна бележио је бројне теренске мелографске записе и познати чешки мелограф *Лудвик Куба* (1863–1956), који није познавао текстове српских народних и уметничких песама, па му се тако десило да је оставио доста примера записаних напева песама српских песника. Осим Л. Кубе, било је и више других записивача пореклом Чеха (*Славољуб Лжичар*, *Бојомир Качеровски* и други) чија издања „хрватских народних песама” доносе и нотне записе фолклоризованих песама српских познатих или мање познатих песника.

Записивањем и обрадом народних песама, па и текстова уметничких песама који обично мелографу нису ближе познати, бавили су се многи хрватски мелографи. Тако имамо доста теренских записа који су још увек у рукопису. Нарочито велику збирку хрватских мелографских за-

писа поседује Завод за истраживање фолклора у Загребу.¹ Поред тога, добар део штампан је у књигама и фолклорним часописима, а било је и популарних издања којима је тешко одавде одредити и број и значај. Из тог мноштва мелографа и њихових публикација издвојићу само оне који су од значаја за овај оглед, које сам имао прилике да прегледам и који су ми били доступни. Као изворе цитираћу их у складу са српском периодизацијом уметничког песништва коју сам по временским периодима установио и применио и у претходним огледима о Кухачу, Клаићу и В. Берси. А то значи: преглед *јесничких њексјова српских јесника* у периодима *барока* XVII и XVIII век, *јредромантизма* (1790–1847), *романтизма* (1847–1880), *реализма* и *модерне* до Првог светског рата (1880–1914) и између два светска рата (1915–1944). После Другог светског рата није се више певало у духу староградске поезије српских песника, али су мелографи могли још коју десетину година да прате њен одјек или ехо у маси грађанског становништва. Отуда постоје и послератни хрватски мелографи као издавачи својих едиција „староградских песама и романи”, „песама које вечно живе”, „староградских бисера” и слично, и то како у хрватским, тако и у српским издањима, који обично нису критични према песничким текстовима из прошлости, а критичних издања ни данас нема. Касније је следила дегенерација певане поезије српских песника, заборављање песниковог имена, снимање песама без обавештења по ком нотном запису се то чини, гомилање плоча и дискета с мелодијама без икаквих података о песницима и напева с непровереним оригиналним текстовима. Музички рецензенти тих издања никад нису консултовали књижевне историчаре и текстологе, па су текстови искварени, нетачни, непроверени. А то стање траје и данас.

Постоје две књиге у којима је обрађена историја хрватске музике. Најпре, књига хрватског етномузиколога др *Божидара Широла* (1889–1956) *Hrvatska umjetnička glazba, Odabrana poglavlja iz povijesti hrvatske glazbe*, Zagreb, izdanje Matice hrvatske, < Tisak „Tipografije” D. D. u Zagrebu > 1942; m8-na, str. 324 + илустрације. Издато је *O 100 godišnjici Matice Hrvatske u prvoj godini obnovljene Nezavisne države Hrvatske (1842–1942)*.² Другу књигу написао је музиколог Јосип Андреис, *Povijest hrvatske glazbe*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, Mladost, 1974, V8-na, str. 470. Обе књиге послужиле су као основни информатор о хрватским композиторима и мелографима које наводим. Осим њих, важна је и мала, али ретка књижица др Јосипа Андрића *Tamburaška glazba. Historijski pregled*, Slavonska Požega, 1962. Свака објављена музикалија или рукопис неког хрватског мелографа и његов фолклорни запис текста песме на који се позивам биће посебно наведени уз имена песама српских песника у спроведеној ауторизацији. Осим историје хрватске музике, Божидар Широла је аутор и посебне књиге, често цитиране у хрватској етномузиколошкој литератури, с насловом: *Hrvatska narodna glazba. Pregled hrvatske muzikologije*, Matica hrvatska, 1940. У њој су анализирани хрватски народни напеви, вокална и инструментална народна музика Хрвата, али без неких врло

¹ Завод за проучавање фолклора претходно је био Институт (од 1946), па Завод, а сада је поново Institut za etnologiju i folkloristiku.

² Видети насловну страну усташког издања у [примеру бр. 1](#).

значајних чинилаца о којима Широла није водио рачуна. Најпре, ту се неће наћи ништа о историјату и *варијантима народних текстова*, посебно *јесничких текстова* који су певањем ушли у народ и ту су затечени. Навешћу два примера из Широлиних радова, на основу којих се види да он није обавештен о пореклу текста и напева једне српске и једне муслиманске песме. У својој књизи он својата народне песме из Босне као хрватске, иако му је познато да у Босни и Херцеговини живе, онда као и данас, три народа: српски, бошњачки и хрватски, који је по бројности најмањи.³ Тако је тамо наведен нотни запис песме *Alaj imam kose tulu ibrišima*, по Кубином запису из Фоче⁴, који Широла преноси, а није обавештен да та песма потиче из *III Руковети* (1888) Стевана Мокрањца и да је њу једино српски певач могао донети у Босну. И у својој етнографској студији о фолклору острва Раба наводи текст песме *Golubice sivoga ti perja* као хрватску, не размишљајући о томе: да ли је она аутохтона, испевана на Рабу или је ту однекуд донесена; на пример, из Сарајева, где је написана из пера познатог муслиманског песника Сафет-бега Башагића. Њега је занимао превасходно напев, а мање текст. Има у наведеној књизи још неутемељених тврдњи. Тако, он мисли да термин „варошка поријевка потјече од Кућаца”, дакле од мелографа и етномузиколога, а не од песника који су тако насловили своје лире (1837), песмарице (1844, 1847) као сакупљачи тих врста песама.

Посебно је необјективан Б. Широла када хоће да заобиђе или сакрије истинито тврђење уз напеве песама које имају српско порекло. То се односи на почетке хрватске, али и српске етномузикологије. „Најстарији сачувани *notni zapisi hrvatskih pučkih pobjevaka potječu iz 16. stoljeća*. То су најприје два нотна записа познатог и славног хварског пјесника Петра Хекторовића (1487–1572) који их је само записао по рјеванју гџара Паскоја и Николe.”⁵ Први је напев бугарштица о војводи Радосаву Сиверинцу, а други о лирској песми *И кличе девојка*. Широла је избегао да наведе исказ самог записивача тих мелодија, књижевника и властелина хварског Петра Хекторовића, који је додао да су то *српски најевеи* и да су их певали „српским начином” Срби Паскоје и Никола, а да су и личности које се у њима наводе Срби: Радосав (Павловић) Сиверинац, Краљевић Марко и брат Андријаш. Написано је потом доста хрватских, а нажалост много мање српских расправа о тим „српским напевима”, али хрватски етномузиколози ни данас не признају истинито казивање самог записивача ренесансног песника Петра Хекторовића.

Хрватски мелографи и етномузиколози и у последњим својим студијама о певаној поезији варошких песника не разликују текстове *хрватских* градских песника који су се певали у прошлости, од текстова *српских* песника. Довољно је прочитати обимну студију угледне етномузиколошкиње Мирославе Хаџихусејновић-Валашек „Starogradska pjesma и

3 Босну су хрватски усташки политичари шовинисти сматрали хрватском територијом с границом до реке Дрине, што се може видети из неколико објављених мапа у књизи академика Василија Ђ. Крестића *Геноцидом до велике Хрватске*, Јагодина 2007. (треће издање). Широла се у том смислу није оградил.

4 В. Широла, *Hrvatska narodna glazba*, стр. 73, пример бр. 10.

5 В. Широла, *navedeno delo*, стр. 13.

Slavoniji”,⁶ која ми је недавно прослеђена, па закључити да се на ауторизацији или атрибуцији текстова још увек тамо ништа није урадило. Саопштава се само фолклорна грађа, наводе се певачи, посленици, мелографи и заслужни етномузиколози, али се у суштину, у *ауџорсиџво шексиџова* градских песама још увек не улази.

ТРИ БАРОКНЕ СРПСКЕ ГРАЂАНСКЕ ПЕСМЕ ИЗ ХВИИ ВЕКА

(1) У мелографским записима Ф. Кс. Кухача, а потом и Л. Кубе, који је оставио доста нотних записа народних песама које су се певале у Славонији, налазе се и две песме из српске грађанске лирике: *Вијала се бела лоза винова* и *Шџо ћу јунак усџирели ме сџирела*. Обе песме, непознатих песника барока, данас се сматрају народним песмама, али њихови најстарији текстови показују нам да су постале у време барока и да се на њима препознаје песников траг. Старији је текст песме *Вијала се бела лоза винова*, записан још у најстаријим српским песмарицама с краја ХVII и почетка ХVIII века. Анализу упоредних текстова те песме, без њених познијих мелографских записа, извршила је историчарка народне књижевности Хатица Диздаревић-Крњевић. „Најстарији запис (*Izrasla je tanka loza vinova*) nalazi se u Burovićevoj zbirci (1696), mlađi u Erlangenskom rukopisu (oko 1720), još mlađi u Pesmarici Jakova Iljina (1807), poslednji iz Vukove Pjesnarice (1814)”, записала је она. „Mesto za koje se vezuje ovaj lirski događaj promenljivo je: ‘slavno mjesto Perast’ ili Budim”.⁷ Анализа, коју овде спроводимо, води нас другачијим токовима. Први стих ове песме је већ занимљив за даље разматрање целог текста, а он је различит: у песми из Пераста: *Израсла је џанка лоза винова* (око 1696), у *Ерланџенском рукојису* (пре 1720): *Вијала се бела лоза винова*, у двама Вуковим варијантама: *Повила се дјела лоза винова* и *Обвила се бела лоза винова*. Шта је најизворније: *Израсла је*, *Вијала се*, *Повила се*, *Обвила се*, или некако другачије? Да ли је изворнији Пераст или Будим? Налазим да је најизворнији почетни стих из *Ерланџенској рукојиса* (*Вијала се...*), а с тим и помен Будима. Наведимо сад цео тај текст:

Вијала се бела лоза винова
око бела, око града Будима.
то не била бела лоза винова,
то су били два млада и мила.

Они су се у невреме састали,
а сада се у времену растају.
једно другом у расанку говори:
„Остај с Богом, моја ружо румена!”

„Појди с Богом, мој невољен соколе!
Прид тобом је једно поље чигрина,

⁶ Зборник *Hrvatska glazba u XX stoljeću* (zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u palači Matice Hrvatske 22–24. studenoga 2007), Zagreb, Matica hrvatska, MMIX, navedena studija na str. 311–361.

⁷ Н. Krnjević: *Lirski istočnici*, Beograd–Priština 1986, 159–163.

Иза поља једна гора зелена
И у гори бунар вода студена,
У бунару једна грудa снежана.
Узми груду те ју метни у њедра;
како копне она грудa у недра,
онако копне моје срце за тобом.”⁸

[или]:

[Тако копне моје срце за тобом]

Последњи стих у варијантама има: „*нако* копне моје срце за тобом”, али има и: „*иако* копни моје срце за тобом”. Као што се види, у текст песме је уграђен несиметричан акростих, у ком је песник речцом „В-О-П-И-У” изразио своје нерасположење, свој плач због расанка; акростих је потцртан с два иста слова: „В-О-П-И-У-Т”.⁹ Избегао је да акростих гласи „В-О-П-И-У-Т”, јер је то треће лице множине од глагола *воиити*, а прво лице једнине је: старије *воиу(ј)у*, односно млађе: „*воиујем*”.¹⁰ Да би спровео акростих „вопиу”, он је морао узети реч *Вијала се*, с почетним словом „В”, а не друге логичније које су биле чешће у употреби. У зетским црногорским и херцеговачким дијалектима сачуван је старији облик првог лица једнине: *вељу, виђу, мољу*, па је то траг који нам поред града Пераста показује одакле је могао да буде и грађански песник ове песме.¹¹ У песми је и стих: „они су се у *невреме сасијали*”, што нас подсећа на историјску хронологију: сеобу Срба 1690. под Арсенијем III Чарнојевићем, а потом и *време расијанка* када су вихори ратова и сеоба престали да бесне, а избеглице из Будима враћале су се својим напуштеним огњиштима. Текст ове песме љубавног расанка (*le chant de depart*) користио је касније, као што је већ запажено, и други непознати песник у дужој грађанској песми *Чарна јора сва се лис(и)ком лелеје* уградивши у последње три строфе цео њен сиже.¹² И поред текста песме *Вијала се бела лоза винова*, он се користио и њеним *најевом*, односно њеним ме-

8 *Ерлангенски рукопис*, приредио Г. Геземан, Ср. Карловци 1925, бр. 152.

9 У српској грађанској поезији постоји више барокних љубавних песама без напева који имају подвучен акростих с два слова: ККААИИ, ННААШШТТИ (у *Песмарици Аврама Милетића 1778–1781*), ГООССККОО! (у *Песмарици Максима Брановца 1817*).

10 Могао је акростих гласити и ВОПИУТ!, али само као глаголски прилог времена прошлог: ВОПИЮЩИЙ = ВОПИУ(Ш)Т(ИЈ), као што имамо у једној грађанској песми сличан акростих: СКРБНИЙ = СКРБНИЈ.

11 Глагол *вопити*, *вопију* је црквенословенског порекла руске редакције, али у литургијској употреби: „Изрјадно о Господје појушче, *вопи(ј)у-шче*, взивајушче и глагољушче!” (молитва на Литургији Св. Јована Златоустог); тако и у познатој ускршњој песми „Ангел вопијаше благодатнеј, чистаја Дјево радујсја!” Сличан текст уписиван је и на плаштаницама, које су се у православној цркви о Ускрсу могле видети изложене. Пошто је руска редакција црквенословенског језика почела да се користи од 1728, с доласком руског учитеља Суворова, грађански песник је могао тај детаљ да запази с плаштанице, које су и крајем XVII века, доношене из Русије. У другој строфи други стих почиње вокалом *а*, тако да се могло читати и: *В-а-п-и-у-(и)*.

12 Текст из рукописне *Песмарице Аврама Милетића 1778–1781*, бр. 19; варијанте у књизи *Српска грађанска поезија*, Београд 1966, књ. I, II, под бр. 182.

тричко-мелодијским обрасцем. Тако се и напев расплодио у две певане варијанте: баладичну и играчку (у сватовима); обе познате и данас.¹³

(2) У српском барокном грађанском песништву наводи се још једна занимљива песма о којој је било говора у хрватској и српској литератури. Овде мислим на песму о војсковођи Велизару, коју је испевао неки непознати српски песник после превода на славеносербски популарног романа *Велизариј* (*Bélisaire*) познатог француског писца Жана Франсоа Мармонтела (1723–1799). Роман је превео 1776. године дипломата и књижевник **Павле Јулинац** (1730?–1785). После другог српског издања тог романа, 1777. године појавила се у српским грађанским песмарицама и тзв. *Песма војводе Велизара*, за коју постоји податак да се певала пре 1781. године. Најстарији познат текст те песме записан је у барокној рукописној *Песмарици Аврама Милетића* (1778–1881) под бр. 96. Текст песме писан је у дијалогској форми: 1. Војвода Велизар (пева): *Срећо, бежи, о нестална*, 2. Срећа (отпева Велизару): *Сћани, кажи зашто вичеш / на ме срећу несталну?*¹⁴ Напев те песме, који се наводи и прати у српским изворима још од 1781 године, знали су сви познатији српски песници барокног доба, као и предромантизма (класицизма и реализма): Алексије Везилић, Михаило Витковић, Лукијан Мушицки, Атанасије Стојковић. Исти напев користио је и аутор позоришног дела *Велизариј* (Будим 1832), један од првих српских позоришних писаца, претеча Јоакима Вујића, бечкеречки „детонаставник” **Марко Јелисејић** (о. 1776–пре 1832). До нас је дошао само текст, а напев је остао непознат. Иако су га театролози с великим интересовањем тражили (мислимо на већи оглед Божицара Ковачека о М. Јелисејићу), у театролошким истраживањима он се није појавио. Ипак, један напев је сачуван и овде га први пут преносим уз коментар.

Напев песме „Бежи, срећо, о нестална” објављен је у реткој књижици Игњата Брлића: *Uspomene na Stari Brod* (Ђаково 1888), odeljak V, br. 24. Када се тај напев потражи, на њему стоји један неразговетан наслов: „*Рајо? срећо и т. д.*” Напев је без потписаног текста. Рукопис је дуго ча-

13 Мелографски записи: 1. Ватрослав Лисински, „Savila se bela loza vinova”, [1847], rukopis; 2. Фрањо III. Кухач, *Јужно-словјенске народне попевке*, Загреб 1878, књига I, бр. 68 (из Славоније) и бр. 233 (из Хрв. Крајине); 3. L. Kuba, *Slovanstvo ve svych zpěvech*, Prag 1892, Dil V. Charvatske, br. 40 (Janče); 4. isti: *Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu*, za 1907, str. 106–108; za 1908, str. 117–119. i 255–257; za 1909, str. 306–309; 5. Bogomir Kačerovski, *U kolo!*, 83 porijevke udešene za klavir, Sarajevo [1906?], br. 25; 6. Antun Dobronić, *Pjesmarica*, Zagreb 1922, br. 178; 7. Љубица и Даница Јанковић, *Народне игре*, Београд 1934, књ. I, 68 (Подриње, Мачва, Ваљево и околина); 8. Љуб. М. Бошњакковић, *Народне игре*, за клавир, Београд 1949, бр. 132; 9. Миодраг Васиљевић, *Народне мелодије које се певају на Космету*, Београд 1950, бр. 23 (из Призрена, запис из 1940); 10. V. Žganec, *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*, Zagreb 1950, br. 81; 11. *Bilten Instituta za proučavanje folkloru*, Sarajevo 1951, I, str. 20; II, 1953, str. 160; 12. М. А. Васиљевић, *Народне мелодије из Санџака*, Београд 1953, бр. 114/6; 13. V. Žganec, *Hrvatske narodne porijevke iz Koprivnice i okoline*. Zagreb 1962, br. 191–333; 14. Vlado Milošević, *Bosanske narodne pjesme*, IV, Vanja Luka 1964, br. 386–124; 387–191; 388–81; 389–360; 390–108; 15. Селена Ракочевић, *Вокална традиција Срба у Доњем Банату*, Београд 2002, бр. 317. Текстовних записа ове песме има много више.

14 Цео текст је објавио проф. Б. Маринковић, *Српска грађанска поезија*, Београд 1966, књига I, бр. 310.

мио у архиву Брлићевих у Славонском Броду, све док га етномузиколог Фрањо Кс. Кухач није позајмио за проучавање. Сазнао је да су се године 1828. у Сремским Карловцима састали домаћин др Емануел Коларовић и гости: Игњат Брлић (1795–1855) из Славонског Брода, те музичар Јосиф Шлезингер. Коларовић и Брлић певали су Шлезингеру народне и грађанске песме и он их је ставио у ноте. Када су се разишли, И. Брлић је у Славонски Брод однео нотно записане 62 песме које је он певао Ј. Шлезингеру, тада још аустријском музичару. Већина песама записана је без текста или само с потписаним текстом испод нота, јер је Шлезингер вероватно журио да што пре обави посао, а оставио је певачу да он касније дода потпуне текстове уз напеве. Брлић то није учинио, а није разрешавао ни неразумљиве наслове песама као што је наведени наслов уз песму бр. 24. Када је Кухач узео да одгонетне наслове песама којима није потписан текст, он је застао и код напева бр. 24. „Амо спадају још и оне мелодије које немају никакве ознаке, записао је Кухач, а којима још нисам ушао у траг, а те су *Vixi srečo (Vog i Srečko, Vog i sreća)* или како се већ има читати – под бр. 24.”¹⁵ Даљи текст песме Кухач није успео да успостави, али је тачно прочитао њен наслов: *Бежи срећо, о несћална*, коју је певао велики војсковођа византијског цара Јустинијана, војвода Велизарије (о. 500–565), када је после огромних успеха на бојном пољу пао у немилост и ослепио га је исти цар. Пролазио је улицама Константинопоља певајући ту песму, у којој су стихови о променљивости среће у животу, и то како славних, тако и обичних људи.

<i>Брез очију на сокаку</i>	<i>Коме њређе с целим сћрахом</i>
<i>Белизар је ходио,</i>	<i>Клањаху сја народи,</i>
<i>„Дајше новчић сиромашу!” –</i>	<i>Слей он виче: „Уделише,</i>
<i>Тужним љасом војио.</i>	<i>Велизарју војводи!”</i>

(Павле Јулинац? пре 1781) – исти напев – (Марко Јелисејић, око 1799)

Кухач је погодио: када се потпише строфа ове песме, без обзира на то која, из првог познатог текста, дијалогског, или из драме *Велизариј М. Јелисејића*, испод наведеног напева из Брлићеве књиге *Успомене на сћари Брод*, добијамо тачну текстовно-мелодијску реконструкцију ове барокне песме (видети пример бр. 2, компјутерски обрадила *Весна М. Миловић*, проф. солфеђа).

(3) Из друге половине XVIII века потиче први текстовни запис грађанске песме „Што ћу јунак устреми ме стрела”. Записан је у рукописној *Песмарици Аврама Милејића* (1778–1781). И тај барокни текст наводим јер се чита и акростих анонимног грађанског песника. Текст гласи овако:

Шта ћу, јунак, устреми ме стрела,
Душо (имја) из твог белог лица.
Очи твоје – то су стреле моје!
Муке моје – твоји вели груди!
Занесе ме сва лепота твоја
И оде (ми) цела памет моја.

¹⁵ Ф. Кс. Кухач: „Komentar k staroj rukopisnoj zbirci hrvatskih pučkih i varoških popievaka”, *Vienac*, 32, 1899, str. 519.

Води мене на меке душеке,
Те ти видај грдне ране моје,
Еда Бог да да би боље било,
 Да ја теби, душо, јошт послужим.¹⁶

Пошто је најстарији текст ове песме записан с акростихом у поменутој рукописној песмарици, може се претпоставити да ју је испевао и сам сопственик те песмарице, трговац и учитељ **Аврам Милетић** (1755– после 1826).

Песма се дуго певала у грађанском друштву. Први напев записао је Корнелије Станковић, а потом и други. У Славонији песму је записао Л. Куба мислећи да је песма хрватска народна.¹⁷ Песма је испевана у облику епског десетерца, којим се служе многе народне епске и лирске песме, али постојање симетричног акростиха (ДО-ЗИ-ТЕ!), где се „З” читало као „С”, (= ДЗ, у старом црквенословенском, и данас у македонском језику!), јер тада знак за „Ђ” још није постојао.

СРПСКИ ПЕСНИЦИ ПРЕДРОМАНТИЗМА (1790–1847)

(4) У хрватској мелографској литератури наводи се као народна песма са записаним напевом и почетним стихом: *Ranjen Lazo na sokaku leži*, односно: *Ranjen junak na bojištu leži*. Први мелографски запис ове песме објавио је мелограф и композитор *Анђун Добронић* (1878–1955), а други др *Винко Жџанец* (1890–1976) у својим познатим мелографским збиркама хрватских народних песама; оба записа су с непотпуним текстом и различитим напевима.¹⁸ Подаци о овој песми казују да је њен песник био један српски војник из Срема, **Лазар Кованџић** из села Платичева, који је био мобилисан у аустријску војску године 1796, када је и погинуо на ратиштима око реке Рајне. Приликом његове погибије нашли су његови другови у његовом оделу испевану песму у десетерцу с почетним стиховима: *Рањен Лаза у њланини лежи / њему љава к црној земљи њежи*. Песма је дуго била у рукопису док је није објавио у „месецослову” *Зимзелен* III, 1848, 90–93, уредник и списатељ Александар Андрић (1816–1876). Песма носи наслов *Војникџ на самрџи* (Рањен Лаза у планини лежи), а у поднаслову песме стоји следећа напомена: „Песма из Платичева храброг војника, погинувшег у француском рату око год. 1796, њим истим при издиханију спевана. Саобштио Јован Пантелић.” Текст песме је по

¹⁶ Текст је објављен у зборнику *Српска грађанска поезија*, приредио Б. Маринковић, Београд 1966, бр. 44; текстовне варијанте на стр. 464.

¹⁷ Мелографски записи: 1. Корнелије Станковић, *Србске народне песме* [1859], Сабрана дела, књ. 2, Београд–Нови Сад, 2007²; 2. Мита Топаловић, *Бележница* (1876), рукопис, бр. 66; 3. Ф. Ш. Кућаџ: *Južnoslovenske narodne porievke*, Zagreb 1879, knj. II, br. 666; 4. Славољуб Лжичар, *Албум српских песама*, Брауншвајг 1881, бр. 95; 5. Л. Куба, *Slovanstvo ve vsěch zpěvech*, sv. 3 Pise Charvatske, Praha 1892, br. 12 (Vrpolje, Slavonija); 5. Миодраг Васиљевић, *Народне песме из Војводине* [записане 1941], Нови Сад 2009, бр. 21 певао Слободан Малбашки.

¹⁸ Мелографски записи: 1. Antun Dobronić, *Pjesmarica*, Zagreb 1922, br. 127; 2. Vinko Žganec, *Narodne porijevke Hrvatskog Zagorja*, Zagreb 1952, br. 626 (s. Vikovec). Запис А. Добронића видети у прилогу бр. 2.

објављивању у *Зимзелену*, преписиван по српским рукописним песмарицама са сличном напоменом. Тако је забележен у рукописној песмарици М(ихаила) Д. Дејановића (после 1871), песма бр. 112. Српски напев није записан. Много доцније Лаза Пантелић је и посебно издао ову песму са насловом: *Књиџа Лазе Кованџића из Плајичева, кайлара у Пејроварадинској рејиментии, љисана Божи Чолаковићу, шумару у исијом месииу. Писана је с Рајне у љрве франџуске рајшове, не зна се које љодине*, Рума 1905, стр. 3–16. Песма је имала великог одјека како у српским, тако и у хрватским круговима оне омладине која је на силу регрутована да иде у разне ратове који су водили аустријски императори током XVIII века са суседним државама почев од претходника царице Марије Терезије (1740–1780), па и после њене смрти. Многи српски младићи оставили су кости на тим бојиштима, а један од њих био је и каплар Лаза Кованџић који је опевао своју смрт у стиховима песме која је оставила трага у народу.

(5) У књизи Игњата Брлића *Uspomene na Stari Brod*, Ђаково 1888, објављене су 62 нотно записане песме, које су се сачувале у породичној архиви Брлића у Славонском Броду. У једном ранијем раду издвојио сам и ауторизовао две винске песме српског књижевника **Луке Милованова Георгијевића** (око 1784–1828), *Рујно моје винце* и *Исијом смо се разијрали* које се налазе, нотно записане у поменутој књизи.¹⁹ Обе песме, винске, уводе нас у певану анакреонтску поезију тог песника, по којој је он био познат својим савременицима. У књизи о којој је реч, међу нотно записаним песмама налази се доста *винских љесама – најијниџа*, што би указивало на претпоставку да је Лука М. Георгијевић још неке од тих песама испевао певајући их са својим веселим друштвом у Винковцима, Сегедину, Пешти и другде где би се налазио. Штури подаци о Лукином животу не дају нам могућност да идентификујемо у целисти његову анакреонтику, али бих се усудио да њему припишем још две-три винске песме повезујући их с биографским подацима које је о њему изнео Вук Ст. Караџић. У тој биографији Вук износи да је по нарави био „врло шалљив и до смрти поштен човек”, даље, да је у Пешти био „српски учитељ”, али му се 1810. године десила несрећа: „Негде на великоме мразу пође у Ирму к *руским љевџима*, које је учио математиџи, и озебао ушавши у врућу собу, оглуње уједанпут.” Тај податак, дружење с Русима и још „певџиџима”, подсећа нас на први стих једне од винских песама из књиге *Усијомене на Сџари Брод*. Она почиње речима: *Баћушко љубезни, у срџу са-сађени*. Тај наслов је у Славонији певањем нешто промењен: *Мој друже љубљени* или *Пајдашу љубљени*, како је у Кухачевом мелографском запису.²⁰ Тачан почетни стих записан је у рукописној *Песмариџи Василија Јовановића* (Земун, 1805). Манир тог певања с поновљеним слоговима: *Баћушко љубезни / у срџу са-сађени / дедер ми* на-наточи итд., огледа се

19 Ђ. Перић, „О фолклоризованој поезији Луке М. Георгијевића”, *Зборник о Србима у Хрвајској*, б. 2007, 365–379.

20 Ф. Ш. Кухач, *Južno-slovenske narodne pripievke*, knj. IV, Zagreb 1881, br. 1305 (iz Slavonije). По Кухачевом наслову, „Напитница сватовска”, ова се песма певала и на свадбама. Песма је имала више текстовних варијаната: 1. „Pesmarica T. Kraljevića” (1796), br. 20; 2. „Песмариџа Василија Јовановића” (1805), br. 33; 3. „Академиџина песмариџа”, II, Архив САНУ, бр. 8552 / 264–3, бр. 18.

у још једној песми чији је напев Ј. Шлезингер записао, а Брлић однео у свом рукопису у Славонски Брод. Та песма почиње истим преламањем и понављањем слогова: *Да њи ка - / Да њи ка - / Да њи кажем, драги брате / Како 'но - / Како 'но - / Како 'но се винце пије? / Овако, овако! / Овако се винце пије, овако, овако!*" Оба напева песама „Баћушко љубезни” и „Да ти кажем драги брате” нису могла да налегну на текстове без интервенције песника и песник је био тај који их је прилагодио свом тексту. Јер, он их је први тако и певао у свом боемском друштву. Обе имају онај шаљиво-пијаначки акценат у себи и прилично се слажу с песмама *Рујно моје винце* и *Исџом смо се разијрали* за које је утврдила његова ученица Марија Поповић-Милутиновић да потичу из његовог пера, односно из његовог грла. Вино и песма, *јевана* песма, најбољи су другови винског боемског песника какав је био Лука.

Друга песма, нотно записана у књизи *Усџомене на Сџари Брод*, на-
питница је *Рајум, рајум, рајица!*, коју Вук Ст. Караџић наводи у свом зборнику *Срџске народне џјесме*, Београд 1898, књ. V, стр. 69, и у свом *Срџском рјечнику*. Текст ове напите није потписан испод напева у поменутој Брлићевој књизи. Пошто је кратак, наводим га по тексту објављеном код Вука као и једну од последњих варијаната у *Великој срџској народној лири* (Нови Сад 1905, стр.590):

Почашница

<i>Рајом, рајом, рајице,</i>	<i>Редом, редом, здравица,</i>
<i>Тујумдаши чашице.</i>	<i>Тулумдаше чашица;</i>
<i>Тујумдаша исџио,</i>	<i>Тулумдаша исџио,</i>
<i>Браца Пери найио.</i>	<i>Па је [име реџи] найио:</i>
<i>Найиј ми се, браца Перо,</i>	<i>Найиј ми се Мијо мој,</i>
<i>На џеде је ред!</i>	<i>Дош'о џи је редак џвој.</i>
<i>Ред, ред, ред – на џеде је ред!</i>	<i>Ред, ред, ред – на џеде је ред!</i>
(Вук Ст. Караџић)	(Лира)

Из текста ове напите Вук је извадио и неке непознате речи за свој *Срџски Рјечник*. Тако је одатле преузео и објаснио следеће речи: рај-дање, упућује на синоним: 1) *радовање*, 2) *уживање*; рајом! „у пјесми кад се пије: Рајом, рајом, Рајице!”, тумачећи трећу реч именом Рајо, од Рајак, иако то не стоји, али стоји да је Рајак старо босанско име (средњовековни „Остаја Рајакковић, по гуслом Угарчић”, XIV век). Најзад, реч тулумдаша, по Вуку: „ваља да је онај који точи” и речи у вези с том изведеницом: тулум = мјешина и тулумина = „што спахије узимају од винограда.” Све те речи упућују нас на особу која је у своју напитеницу уградила мало познате старинске речи, које су највише биле у употреби у Босни, одакле је морао да буде и песник, састављач ове песме. Из биографије Луке М. Георгијевића знамо да све те чињенице, па и друге које би се још додале, иду у прилог његовом ауторству (видети пример др. 3).

(6) Године 1847, како бележи Ј. Андреис, један мало познати мелограф, Карло Катинели-Бевилаква (Catinelli-Bevilaqua) Obradović (1807–1864) посетио је Славонску Пожегу и околину и записао 25 народних напева. Потпуни текст није саопштио, већ само први стих испод клавирске

пратње. Те напеве објавио је под насловом: „Južnoslavjanske pučke pėsme”, za pianoforte priredjene i svim prijateljem narodnih napėvah posvetjene, Већ 1847, sv. I.²¹ Поред народних, ту је записано и више варошких песама. Једну од њих, под бр. 11, с насловом *У друшћиву* (Домаћине драги / гостољупче благи), испевао је познати српски песник **Милутин (Никанор) Грујић** (1810–1887) године 1836. У својој „Автобиографији” записао је: „Год. 1836. свршио сам прву годину права. Кад свршимо испите, одвезе ме пријатељ мој, Јосиф Остојић, у Славонију, да проведемо код његових родитеља у Борови, вакацију. Ту сам се упознао први пут са Славонијом и са лепим пределима њеним. За то неколико недеља које сам провео у Славонији, саставио сам преко 30 веселих и љубавних песама, од којих се певају где које и данас (тј. 1885), а ушле су многе и у песмарице српске и хрватске.”²² Једна од тих песама, која се дуго певала и код Хрвата, била је и поменута песма Милутина Грујића, наравно као анонимна друштвена напитуница. А ту је управо трипут записан и њен напев у мелографским бележењима хрватских мелографа (Фр. Кс. Кухач, Вј. Клаић).²³

Мелографски запис још једне Грујићеве песме *Луло моја* с знаком „народна”, поред Ф. Кухача, а можда и по његовом запису, обрадио је за клавир хрватски мелограф Ante Stöhr у зборнику *Album hrvatskih pjesama. Zbirka hrvatskih popjevaka*, Zagreb, št. St. Kugli, b. g., br. 53. Та се песма дуго певала и у Бачкој. Поред мелографских записа ове песме српских мелографа: Стевана Мокрањца, који је изгубљен, постојао је и бачвански напев с текстом учитеља Бранка Горонића. Песму је на терену Бачке записао и хрватски мелограф др Јосип Андрић. Његов обиман рукопис „Narodne pjesme Ваћких Ђокаса – Hrvata”, у ком је и запис те песме, записане у Бачу 12. I 1950. по певању сељанке Ивке Бартоловић, налази се у Заводу за проучавање фолклора у Загребу. Довољно је додати да је ова шаљива песма о лули једна од песама Милутина Грујића испеваних у Славонији о распусту 1836. године.

У зборнику Кухачевих текстова и напева објављена је варошка песма „из Славоније” *Вјешар њири, а зима се шири*, која се може приписати популарним песмама младог Милутина Грујића, а које је он у Славонији године 1836. спевао. Пишући о Вј. Клаићу, где се поново наводи текст и напев ове песме, по Кухачу, подржао сам ту претпоставку због стила и тематике који се у тој песми налазе, који су слични неким другим славонским шаљивим песмама М. Н. Грујића. Нисам истакао још једну сличност: полустих који се увек налазио као последњи у испеваној строфи. Зато што је текст песме познат само по усменом певању и никада није штампан, наводим га по Кухачу:

21 Ј. Андреис, наведено дело, стр. 222. Упоредити студију Мирославе Хаџихусејновић -Балашек, „Pregled rezultata dosadašnjih etnomuzikoloških istraživanja i melografranja u Slavoniji”, *Anali Centra Jugoslav. akad.*, I, Osijek 1981, str. 78.

22 „Автобиографија Никанора Грујића”, приредио архим. Иларион Зеремски, Срем. Карловци 1907, 23–24.

23 Ђ. Перић, „Милкина кућа на крају” и друге популарне песме Милутина (Никанора) Грујића, *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*, књига XXXIV / 2, 1986, 301.

(1) Вјетар пири	(2) А ја ћу се,	(3) А најпосле
А зима се шири,	Тако мени Бога!	Макар каква била,
А ја немам	Ожени	Само нека
С киме да задремам,	Имена ми мога	На њој шушка свила
Станак ми је 'ладан	Сам' да ми је знати	Јоште нек' имад
Како ћу да страдам,	Која знаде прести,	Три четир' хиљаде
Јадан.	Ткати.	Сребра. ²⁴

У другим текстовним варијантама овај текст песме има и понеких измена у појединим изразима. Песма се добро очувала и у трећем мелографском запису славонског мелографа Јулија Њикоша (1924–?) „Кад запива пуста Славонија” (Осијек 1954). Она се сигурно може наћи у још неким записима мелографа који су сакупљали народне и варошке песме „Славонијом равном”. Један од њих записао је само дистих: *Vetar piri, a pargar se širi / a ja nemam s kime da zadremam.*²⁵ Текст је записан еквицом, дакле од српског певача у неком од српских села у Славонији. Хрватски мелографи и фолклористи врло су ретко или нису никада стављали опаску да су певач или певачица Срби или да сакупљају народне текстове и напеве у селима Славоније, Далмације, Лике, Баније и Кордуна у којима је живаљ српски. Довољно је ваљда било што је навео мелограф С. Јанковић у својој књизи: „Једанаест села околице Vinkovaca јесу *ekavska*: Andrijaševci, Rokovci, Cerna, Šiškovci, Prkovci, Retkovci, Ivankovo, Vođinci, Mikanovci, Stari i Novi.” Све „писмице” које је скупио у тим селима нису шокачке, него српске. Данас, кад смо две државе, то посигурно знамо.

(7) Поменути мелограф К. Катинели *ћрви* је нотно записао напев и данас врло популарне староградске песме српског песника Спиридона Јовића (1801–1836) „Спомен” (Сећаш ли се оног сата?), о којој је већ раније доста писано у српској литератури.²⁶ Један од најранијих сведока велике популарности ове песме био је и српски прозни писац Богобој Атанацковић (1826–1858). У свом дневнику, писаном 1849/50. чак у Дрездену, подсетио се те песме. Сећајући се девојке коју је запросио (Паулине Арадске), а коју њена породица није хтела да за њега дâ, он је у далеком Дрездену записао: „Увек кад сам у самоћи опомињем се мојих дана; ја сâм седим за једним асталом у башти и слушаам валцер који свира банда која концерт држи. Валцер! Са тог валцера се опомињем оних арија и звукова које је Она на свом фортепијану извијала: *Сећаш ли се оној саиша...* Мени је ова песма и сад мила и остаће ми мила на веки...”²⁷ Дуго је песник Спиридон Јовић остао непознат. У нашу књижевност ушао је с својом песмом *Спомен* осветљен *ћрвим* истраживачким огледом књижевника Божидача Ковачевића²⁸ и одмах је заузео своје место у „Антологији старије српске поезије” проф. Младена Лесковца.

24 Ф. Ш. Кухач, *Јужно-словјенске народне попевке*, Загреб 1880, књ. III, бр. 1113. Поскочница.

25 S. Janković, „Šokačke pismice”, Vinkovci 1967, I, br. 839.

26 Бројне мелографске записе, како српске тако и хрватске навео сам у огледу „Уметнички текстови ‘Српских народних песама’ Корнелија Станковића”, у: зборник радова *Корнелије Станковић и његово доба*, Београд 1985, стр. 192.

27 „Дневник Богобоја Атанацковића”, Нови Сад 1918, стр. 36.

28 Б. Ковачевић, „Још један заборављени песник – Спиридон Јовић”, Република, 18. октобар 1955.

(8) Популарну родољубиву песму познатог српског песника и драмског писца **Јована Суботића** (1817–1886) *Ја сам Србин српски син*, испевану 1837. Године, први је записао Корнелије Станковић. И неки хрватски мелографи, иначе југословенски оријентисани, знали су за текст и напев те песме која се дуго певала у Србији, али и у другим областима, у Хрватској, Босни и Херцеговини, и другде међу тамошњим Србима. Када су деца полазила у основну школу, већ су дечаци били научени да певају *Ја сам Србин, српски син*, а девојчице *Ја сам млада Срикиња*. Песма је тако ушла у српске школе и ђаци су њен напев знали напамет. Као карактеристичну српску песму записао ју је и објавио композитор Благоје Берса у реткој музикалији „Jugoslovenske narodne pjesme” (*Chansons nationales de Jugoslave*), за глас и клавир, Wien b. g., br. 1. Том приликом он се потписао као Благослав (Благо-Слав, што би отприлике значило Свеслав, Југослав, Славјан, колико хрватски, толико и српски, без обзира на веру која је увек била у старини у другом плану, а братско порекло у првом). Благоје Берса је у Бечу упознао младе Србе студенте организоване у студентском бечком друштву „Зора”, посећивао је и српску православну цркву Светог Саве, где се упознао с попом и попадијом Вукосавом Мишић, рођеном Бичански (1872–1940), која је писала и објављивала песме у српским листовима. Ту је он упознао најпознатије српске песме као што су „Зашто да се ја бринем” Јована Суботића, *Песма Светиој Саве* коју је први пут чуо и записао Корнелије Станковић у Бечу 1858. године, „Радо иде Србин у војнике”, од проте Васе Живковића, „Тијо ноћи”, од Ј. Ј. Змаја и друге. Десет најпопуларнијих српских песама он је обрадио за певање уз пратњу клавира и објавио их као први одељак у поменутој збирци. Већину тих песама могао је да упозна преко Корнелијевих издања „Србских народних песама” које су се у Бечу још могле пронаћи не само у Бечкој националној библиотеци него и код Срба у том велеграду. Прегледајући „Popis djela Vatroslava Lisinskog” који је у монографији о овом значајном хрватском композитору урадио хрватски музиколог Ловро Жупановић, наилазимо и на опус: „Ja sam Srbin, srbski sin”, мушки збор и glasovir, мелодије V. Živkovića (?), A-dur, Andante maestoso [1847].²⁹ Аутор монографије погрешно је ту песму приписао песнику Васи Живковићу. Њен аутор је др Јован Суботић. Саопштени податак показује нам да је В. Лисински најраније записао и обрадио ову српску песму за концертно извођење.

Ова узредна запажања о популарним песмама српског песника Јована Суботића треба допунити податком о популарности једне његове песме о којој до сада није било речи ни код Ф. Кс. Кухача, ни код В. Клаића, па тако ни код Б. Берсе. Већ помињани чешки мелограф Л. Куба, који је објавио бројне теренске мелографске записе народних песама на свим просторима које је походио, обрео се и у Далмацији, у којој је записао више далматинских варошких песама разне провенијенције. У Макарској је записао напев и текст песме „Da umr’јето, da svi izginето”, о ком није оставио никакву напомену.³⁰ У тексту песме од више строфа поми-

29 L. Županović, „Vatroslav Lisinski. Život – Djelo – Značenje”, Zagreb 1969, br. 71 (odjeljak Bibliografije).

30 Л. Куба, „Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zagreb 1898, svezak III, br. 16.

ње се Обилић Милош, српски јунак из Косовског боја (1389) и косовског епа. Већ то нам показује да је нотни запис те песме из Макарске могао певати само српски певач. Песма је изашла из познатог позоришног дела Јована Суботића „Милош Обилић” који се први пут појавио на позорници Српског народног позоришта у Новом Саду 1866. године. Великој популарности Суботићеве трагедије допринела је и родољубива позоришна песма *Док је нама Милоша јунака*, коју је компоновао позоришни капелник Аксентије Максимовић (1844–1873). Пошто ју је позоришна публика прихватила, песма се певала и у грађанству. Као и горње песме, и песма *Док је нама Милоша јунака* ушла је у ђачке уџбенике певања 1904. године, а била је популарна и у војним круговима Краљевине Југославије између два светска рата³¹. Композиција ове песме позоришног капелника А. Максимовића није пронађена.

(9) Године 1838. календар „Ружица”, који је дуго објављиван у Новом Саду и данас је веома редак, објавио је и „Народне песме састављене од Јоана Меденца”.³² Међу тим песмама је и варошка песма *Моба* (Ајде, друго, да чешљамо перје), која се задржала у Славонији певајући се међу народним песмама. Песму је написао грађански песник **Јован Меденац**, о коме се данас врло мало зна. Познато је да је био сестрић значајнијег књижевника тога доба Луке Милованова Георгијевића (1784–1828), доброг Вуковог пријатеља. После Лукине смрти Вук је издао његово дело „Опит настављења к србској сличноречности и слогомерју или просодији”, Беч 1833. Распитујући се о Лукиној породици, сазнао је да је она живела у Винковцима. Пештански учитељ Лука био је нежења, али је имао две сестре: Јелу и Ружу. Од Јеле, удате Меденац, потичу деца Јован и Марија.³³ Године 1834, када је изашао забавник „Даница” Вука Стефановића Караџића, међу пренумерантима из Винковаца налазимо и име Лукиног сестрића: „*Јован Меденац*, Маџарски и Немачки ‘аљина кројач и љубитељ Српскога књижества.” Да ли је то побудило младог кројача да се нешто доцније угледа на свог ујака Луку Милованова да сâм спевава песме? Успео је да објави три: *Тајна девојачка* (Оди берже, Катарина), *Моба* (Ајде, друго, да чешљамо перје) и *Шейња* (Ја у једно летње доба). У малом забавнику „Фрушкогорка” за 1854. годину, који је уредио Иван Маршо, међу пренумерантима срећемо још једном име Јована Меденца: „**Винковци**. Г. Јоаннъ Меденацъ, пѣвацъ црквени и привремени учитељ Винковачкѣй, Србски песмотворацъ и Винковачки’ цихова рачуноводитељ.” Текстови наведених песама сачувани су у рукописној „Песмарици Саве Коларовића” „исписаној у лету 1837”, која је сачувана. Једна од тих песама је и *Моба* чији напев је с непотпуним текстом записао чешки мелограф Лудвик Куба, који је у Хрватској бележио народне песме с на-

31 Мелографски записи: 1. В. Р. Ђорђевић, „Збирка дечијих песама, за ученике основних школа”, Јагодина 1904, стр. 15 (и више других издања!), 2. Божидар Лукић, „Национални кадрил”, V фигура, Партитуре национално-патриотских и верских песама, мушки хорони, Београд 1928, I књига, стр. 309.

32 Марија Клеут, „Бачванске песме, Банатске песме, Песмарица Младена Белајчића, прилог атрибуцији”, *Folklor u Vojvodini*, 4, 1990, 41–45.

33 Вук Ст. Караџић, „Преписка IV” (Јован Станислав Поповић – Вуку Караџићу), Београд 1988, стр. 699.

певима.³⁴ Занимљив је запис два напева хрватског мелографа Славка Јанковића (1897–1971) из Славоније, села Лужана „ро рјеванју skurine djevoјака које су sudjelovale u izvođenju narodnog običaja 'Сijalo'; обичај везан за седељку с вечери, приликом чешљања („чијања“) гушчијег перја за продају Циганима перјарима. Песма се певала и у Бачкој и њен текст је објављен у целини³⁵ (Видети пример бр. 4).

(10) Српски историчари књижевности посебно су расправљали о тексту једне песме непознатог српског песника, коју су означили као претходницу појави познатих колâ које је испевао Бранко Радичевић у својој поеми *Ђачки расџанак* (1844). На ту песму указао је први Светислав Вуловић као могући „књижевни извор“ Бранкових колâ. Он је запазио да је у календару „Ружица“ (Нови Сад 1840) објављен текст песме с насловом „Коло“ (Ко не д' воло витко коло), који је могао утицати на песника Бранка да напише свој *Ђачки расџанак*, у ком се опажа „сличност идеје, тона и стила“.³⁶ Истим текстом после Вуловића бавио се и други познати историчар српске књижевности др Тихомир Остојић. Он је пронашао тај календар „Ружицу“ на који је указао Св. Вуловић и из њега је први пут објавио цео текст „Кола“ непознатог песника.³⁷ После Т. Остојића о истој песми писао је и Мираш Кићовић, који је упутио на извор првог објављивања текста песме. Песма је најпре објављена у *Сербском народном листу* бр. 18, 1839. године, који је излазио у Пешти. Одатле је прештампана у календар „Ружицу“ за 1840 годину, у ком су углавном објављиване песме које су се певале или су на неки други начин постале популарне. Кићовић је разрешио иницијале С. П., који су потписани испод текста песме са: С(тефан) П(ротић).³⁸ Више података Кићовић није дао. Сумирајући наведене податке о „Колу“ (Ко не д' воло / витко коло), проф. Живојин Бошков закључио је у свом огледу: „Недвосмислено је утврђено да је у заборављеном песнику Стефану Протићу Бранко имао сигурног претходника и да му је песма *Коло* могла послужити као углед у стварању оног народног, играчког, чисто забављачког бербанског кола“ у *Ђачком расџанку*.³⁹ Сада се може нешто више рећи о загонетном, а заборављеном песнику „Кола“, објављеног 1839. године са иницијалом С. П. Кићовић је био на правом трагу. У другом углу испод текста песник је дописао место из ког се јавља: „У Чанади“, и то је пресудно утицало да се иницијали разреше именом **Стефан Протић** (1817–1880). Рођен је и преминуо у месту Чанаду, сад у Румунији. Шта се још зна о њему и о

34 L. Kuba, „Cesty za slovanskou pisn 1885–1929“, V Praze 1935, br. 155 Ajdi, diko, da čijamo perje (Udbina); 2. Slavko Janković, „Šokačke pismice“, Vinkovci 1967, I, napjev br. 46; 1970, II, napjev br. 64 (iz Lužana, zapis: 23. I 1953).

35 Стеван Бошковић, „Бачванске песме“, Београд 1987 (фототипско издање из 1862), бр. 121. „Моба“.

36 Св. Вуловић, „Бранко Радичевић“, *Глас СКА*, XIV, 1890, 129.

37 Т. Остојић, „О постанку колâ у ”Ђачком растанку“, *Бранково коло*, 1, 1900, 18; исти, „Studije o Branku Radičeviću“, *Rad Jazu*, 218, 1918, 94.

38 М. Кићовић, „Постанак Бранкова кола“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 2, 1926, 273–274.

39 Ж. Бошков, „О постанку Бранкова кола“, *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*, књига XXII / 2, 1974, с. 352–355.

његовој песми *Коло*? Не зна се много, али ипак се зна довољно. Нешто података о заборављеном песнику налазимо у историјату српских путујућих позоришта. Тамо је записано у поглављу *Пионирска улога Српској дилетантској позоришћу из Српској Чанада* [основано 1860] да је Стефан Протић био глумац, а једно време и управник и режисер тог позоришта. После неколико година препустио је позориште ентузијастички Јовану Кнежевићу. У том позоришту почели су као дилетанти неки доцније веома познати глумци. Стефан Протић је као син проте чанадског уписао богословију 1835. у Вршцу, коју није завршио. Потом се посветио чиновничком позиву.⁴⁰ Његова потпунија биографија није истражена јер је Чанад остао у Румунији где је касније много тога српског препуштено забору. Стефан Протић је рано почео да пише песме. Објављене су две: *Љубов к народности* и *Коло* (Ко не д' вол'о витко коло) исте 1839. године у *Сербском народном листу*. Било му је тада око 22 године. Потом као да је престао да пише. У тексту песме „Коло” наводе се и неке личности: „Нека Мија сад напија / Арон баћа коло враћа / Неће Маја жалит злата / Сека Маца очи баца / Ноге Чава удешава. / Ај хуј! Србе, чуј!” Те личности су постојале и за неке се знају и пуна имена: Мија је Михаило-Мија Влашкалић (1824–1852) из Врањева, друг Св. Милетића, Арон је учитељ Арон Поповић, Вуков сакупљач пренумераната из Бечеја, а и Маца је постојала. Песник, можда зато што је хтео да се мало нашали с пријатељима, није се потписао пуним именом. Да закључим: наши књижевни историчари, који су се не без разлога бавили овом песмом, нису довољно истакли основни податак: ова се песма као поскочица п е в а л а. Из *Сербској народној листу* (1839) прешла је у календар „Ружицу” (1840) а потом њен текст налазимо у „Бачванским песмама” Стевана Бошковића, у свим издањима ове књижице: 1862, 1863, 1879, у одељку V *Поскочице*. Ту је већ без потписа као и поскочице Бранка Радичевића из *Ђачкој расјанка*.

Напев „Кола” заборављеног песника и глумца Стефана Протића није сачуван у српској мелографији, али су се ипак наша два записана напева на северу Бачке, где их је записао 1956. године познати хрватски мелограф др Јосип Андрић. У Заводу за истраживање фолклора у Загребу чува се обимна збирка теренских мелографских записа Ј. Андрића с насловима „Порјевке баčkih Bunjevaca (Hrvata)” и „Šokačke pjesme iz Ваčke”, у свескама. Оба записана напева подсећају на старе гајдашке мелодије. Мелограф их је нашао у Таванкуту код Суботице од старих певача. Као веома ретке објављујем их по рукопису (видети пример др. 5, компјутерска обрада *Весне М. Миловић*, проф. солфеђа).

(11) Хрватски музиколог Ј. Андреис навео је у својој историји музике многе музичке посленике, а међу њима је и Анте Stöhr (1847–1923) који је био пијанист, виолинист и наставник певања. Живео је у Вараждину, где је отворио своју музичку школу. Обрађивао је народне напеве. Ниједну његову музикалију није навео. У Београду се може наћи његов „Album hrvatskih pjesama”, „Zbirka hrvatskih porjevaka”, за glasovir prigredio, Zagreb, St. Kugli, b. g. У том албуму записано је и обрађено за клавир десетак српских песама, уз које композитор није забележио име

40 Боривоје С. Стојковић, „Историја српског позоришта”, Београд 1979, стр. 122–124.

аутора, јер их је сматрао хрватским народним песмама. Под бр. 26 записана је и „Што се боре мисли моје” којој је оставио почетни стих *Први њоїлед ока њвоїа*, а то је и данас добро позната српска староградска песма кнеза **Михаила Обреновића** (1823–1868). Ту популарну песму, написану пре 1842. године, обрадили су и многи други српски и хрватски мелографи (Вј. Клаић, на пример), о чему је већ писано. Један мелографски запис није регистрован, а то је запис Благослава Берсе у реткој музикалији „Jugoslovenske narodne pjesme” (*Chansons nationales de Jugoslave*), за глас и клавиј, Wien, b. g., br. 8. У тој збирци песама Благослав, односно Благоје Берса, записао је и објавио 50 песама поделивши их у одељке: I. Из Србије, II Из Хрватске, III. Славонске пјесме, IV. Босанске пјесме, V. Далматинске пјесме. Песму *Што се боре мисли моје* уврстио је у одељак I. Из Србије.

(12) Популарне песме познатог панчевачког свештеника–песника **Васе Василија Живковића** (1818–1891) имале су пуног одјека и у Хрватској. О томе сам већ писао у огледима о Ф. Кс. Кухачу и Вј. Клаићу у овом зборнику. Било је, међутим, у хрватској музичкој литератури још композитора и мелографа који су записивали, обрађивали и изводили његове познате песме: *Леїа Маца*, *Радо иде Србин у војнике* и друге. О томе не бих писао, да се овде не ради о хрватским Илирцима који су у музичком животу Хрвата деловали и пре тако значајних мелографа какви су били Кухач и Клаић. Управо Кухач у свом значајном делу „Илирски глзбеници” навео је опусе хрватских илирских музичара који су изводили у разним музичким обрадама поменуте популарне песме српског песника Васа Живковића. То су: виртуоз на гитари *Иван Падовец* и композитор *Ватрослав Лисински* (1819–1854). Кухач је у својим студијама о илирским глзбеницима напоменуо да се и у једном рукопису барона Карла Прандауа (1793–1865) наилази на записане мелодије: „Liera Mаса, Šeto sam se gore dolje”⁴¹. У опусу гитаристе Ивана Падовеца Кухач је запазио и цитирао је рукопис (1) „Marsch über das Serwische Lied 'Lera Mаса, za kitaru, rkr.” и (2) „Ženska davorija”, po hrv. ropievci 'Slavske kćeri crnooke, za kitar.⁴² Ради се о истој песми српског песника Васа Живковића *Леїа Маца* познато и по првом стиху: *Србске кћери чарнооке*, која је у хрватској верзији атрибут „србски” проширила у „славски”. Славни хрватски композитор Ватрослав Лисински долазио је у Панчево, где је 1847. године упознао песника Васу Живковића и свог колегу, српског композитора Николу Ђурковића. Из тога времена је и композиција В. Лисинског „Liera Mаса”, мушки збор i glasovir, melodija, navodno N. Đurkovića, A-dur, Tempo di marcia [1847].⁴³ Том приликом Лисински је обрадио и другу популарну песму песника В. Живковића „Rado ide Srbini u vojnike”, мушки збор i glasovir, melodija navodno N. Đurkovića [1847].⁴⁴ Никола Ђурковић није имао никаквог удела у стварању тих песама ни кад је реч о мело-

41 F. Š. Kuhač, „Ilirski glazbenici”, Zagreb 1894, str. 125.

42 Исти, наведено дело, стр. 114.

43 L. Županović, „Popis djela Vatroslava Lisinskog”, u: Vatroslav Lisinski, *Život–Djelo–Značenje*, Zagreb 1969, br. 72. Аутор монографије погрешно је приписао ауторство Н. Ђурковићу.

44 Исти, наведено дело, br. 73.

дији. Види се да је музикологу Л. Жупановићу порекло тих песама било недовољно познато, иако је већ у Кухачевим „Опазкама” уз ове песме, објављеним у књ. IV зборника *Јужно-словјенске народне ѿишевке*, Загреб 1881, могао тачно да сазна више о историјату и песнику тих српских песама.

У претходним огледима о Ф. Кс. Кухачу и Вј. Клаићу писао сам и о данас најпопуларнијој варошкој песми Васе Живковића: *Моји јаги* („Ах кад тебе љубит не смем”). Нисам наводио све хрватске мелографске записе, почев од Кухача и Клајића, али ћу додати овде још један. У монографији Милана Ланга „*Samobor, narodni život i običaji*”, објављеној у *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zabreb 1913, књ. XVIII/2, налазе се бројни мелографски записи песама које су се певале у тој вароши. На стр. 324 стоји и нотни запис песме *Моји јади* са текстом од седам строфа. Испод напева се истиче напомена: (Samoborski napjev). То је знао М. Ланг, али о песнику није знао ништа. Текстови су и овде код хрватских мелографа и етномузиколога били и остали потпуна непознаница.

(13) Године 1846. изашао је у Новом Саду алманах *Драјољуб*, у ком је објављена дужа песма с насловом *Како сесѿира брашћа људи*, почетни стих: *Сесѿира брашћа на вечеру звала*. Сиже песме је трагично-баладичног карактера и у њему се опева следеће: сестра, госпођа Јелица, позива брата на вечеру, али он одбија исповедивши јој како је синоћ у механи убио једног Турчина, јединца у мајке, па сад Турци траже његову главу. Сестра, да би га спасла, нуди, у замену за братову главу, главу једнога од своја четири сина, и то најмлађег, мезимца Симеона. Симеон, преварен, да оде ујаку на свадбу, сретне у путу три Турчина, који му главу одсеку и тако изврше освету: глава за главу. Испод текста те песме у *Драјољубу* стоји потпис: *Сѿејанац*. Није познато да ли се то (през)име односи на аутора или само на записивача те песме, као што се не зна ни његово право име. Током књижевноисторијског рада успео сам да име идентификујем. Записивач те песме звао се **Симеон Степанац** (1816–1893). У његовом некрологу остало је записано да је „радио на књижевном пољу, био је учитељ и црквени појац у Мартоношу, живео у близини Сентандреје”. Рођен је у Мокрину, у Банату, а преминуо у селу Адоњи, на српској православној парохији у Мађарској, близу Пеште.⁴⁵ Као црквени појац он је ту песму саопштио у алманаху *Драјољуб* познавајући и њен напев. Остало је спорно да ли је песму сам испевао или ју је само записао, јер постоје и два старија записа ове песме. Први, веома занимљив, објављен је у „Ерлангенском рукопису” (датираном око 1720). Почетни стихови записани су у симетричном десетерцу:

*Наслони(о) се / војвода Јанко
На ѿолу сабљу / на дојно койље*

Али се певач, односно записивач исправља и наставља епским десетерцем:

*На Сибињу / іраду мацарскому ...*⁴⁶

⁴⁵ Некролог у црквеном часопису *Српски Сион* за 1893. годину.

⁴⁶ „Ерлангенски рукопис” (1720), издао Г. Геземан, Ср. Карловци 1925, бр. 134.

Постоји и један краћи, врло сличан текст, записан у једној рукописној песмарици с краја XVIII века. Овде мислим на „Песмарицу” Георгија Антоича (1794) и песму бр. 13 „Сестра браца на вечеру звала”.⁴⁷ Трећи запис песме је као посебну варијанту текста објавио Симеон Степанац.

Осим ових старијих текстовних записа из XVIII века, још једна варијанта једне епске песме, коју је записао и превео на мађарски песник и правник Михаило Витковић, може да уђе у круг сличних песама. И она потиче из старине. Први део, сижеа те песме сличан је с претходним старијим текстовима, али крај није трагичан. Укратко, ради се о неком хришћанском краљу: „од његове крви није већ нитко живио, осим сестрице Јелице у *досанској земљи*, којој дијаше остао син јединац Гавро”. И тога је ујак настојао да убије. „Пошаљи, сестрице Јелице своје дијете к мени да још и ово једно смакнем. Када је краљ већ *четврџи иуи* писао, скочи Јели суза на лијепо око, она заплаче, те позове дијете: ’Дођи, Гавро, моје чедо драго, па иди краљу те преда њ клекни и реци му што ћу ти сад рећи’ итд. Дете оде свом ујаку и пренесе му све што му је мајка рекла да каже краљу. Краљу се допадне сестрић Гаврило, па га дарива и отпусти да иде мајци с поруком да треба да га ожени.”⁴⁸ Текст песме из „Ерлангенског рукописа” одговара варијанти текста коју је саопштио песник М. Витковић по неким сличностима: име сестре Јелице, као и цео сиже хришћанске песме у којој нема заплета с Турцима. Тек у доцнијим варијантама, уместо целата хришћанских, песници уводе Турке.

У једном историјском извору записано је да је песма настала у Посавини, у селу Јаловику. „Легенда кружи, каже се укратко, о постанку народне песме *Сеја браџа на вечеру звала*. Догађај се, наводно, одиграо на Широком Пољу” у атару села Јаловика.⁴⁹ Сиже ове песме у кругу њених варијаната испитиван је у огледу „Народне пјесме о жени која жртвује сина да би сачувала брата”.⁵⁰ Том кругу песама припада и варијанта из Славоније *Маџи воли браџа но сина, коју је зайисао* књижевник Ђорђе Рајковић.⁵¹ Поред свих других текстова, не наводи се запис текста песме коју је записао и објавио С. Степанац 1846. године. Овде приказујемо само текстове и мелодијске варијанте које почињу стихом *Сесџра браџа на вечеру звала*. А записан је велики број и углавном се памте текст који је објавио С. Степанац. Бележећи народне песме на терену, српски мелографи записивали су и напев ове песме.⁵² У Хрватској је исти текст

47 „Српска грађанска лирика”, приредио Б. Маринковић, Београд 1966, књ. I и II, бр. 472.

48 D. Pfan, „Mihajlo Vitković i hrvatsko-srpske narodne pjesme u Madžarskoj”, *Nastavni vjesnik*, I, 1893, str. 304–305, br. 12. Kraljev unuk. S mađarskog originala preveo autor eseja.

49 Станоје Филиповић, „Деветнаести век”, зборник *Посавоџамнава*, Шабац 1983, стр. 159.

50 Јеленка Пандуровић, наведени есеј, *Зборник Маџице српске за књижевности и језик*, 1/3, 1905, 82–94.

51 Ђ. Рајковић, „Српске народне песме” (женске), из Славоније, Нови Сад 1869, бр. 205

52 Српске мелографске варијанте: 1. Владимир Р. Ђорђевић, „Збирка дечјих песама”, Јагодина 1904, 2. Миодраг А. Васиљевић, „Народне мелодије које се певају на Космету”, Београд 1950, бр. 207 (из Призрена) и 207 б (из Штрца); 3. Коста П. Манојловић, „Народне мелодије из Источне Србије”, Београд 1953, бр. 254; 4. Vlado Milošević,

записао и познати етномузиколог др Винко Жганец. У његовој књизи „Narodne porijevke Hrvatskog Zagorja”, Zagreb 1952, под бр. 580 записана је кајкавска варијанта ове песме *Pojdi, bratec, k meni na večerji* заједно с напевом. Текст песме, по запажању проф. Б. Маринковића, записао је претходно и Фран Курелац код Градишћанских Хрвата, у Угарској.⁵³ Најзад, постоји и нотни запис хрватског мелографа Антуна Добронића (1878–1955) у књизи „Pjesmarica”, Zagreb 1922, br. 145. У нашим мелографским изворима срећемо и македонску варијанту *Sesijra kani dra-šta na večera*; напев је снимљен на радију.⁵⁴ Песма је доспела певајући се и у Босну и Херцеговину⁵⁵, чак до Црногорског приморја; записан је њен текст и у Будви.⁵⁶ И већина тих текстовних и мелодијских варијаната води порекло од записа песме С. Степанца, објављене у алманаху *Драјољуб* 1846. године.

(14) Године 1847. написана је песма *Мачем, кољем оружани / хајће Срби сви у рати* која је певана у позоришном комаду Јована Поповића Стерије „Милош Обилић или Бој на Косову”. Текст песме је певао и дао јој напев познати позоришни радник (редитељ, музичар, преводилац позоришних комада, глумац) тога доба **Никола Ђурковић** (1812–1875). Песма се радо певала и изван позоришта, па је њен текст објављен у алманаху *Зимзелен* 2, 1847, стр. 49–50 под насловом: „Позив кнеза Лазара на Косовски дој” (Мачем, копљем оружани). Увек радо певан у позоришту и око позоришта, текст ове песме објављиван је и у грађанским песмарицама и лирама у другој половини XIX века. Тако се он наводи и у „Певанији”, по избору песме што се најрадије певају, Панчево 1880, треће умножено издање, у одељку VI. Позоришне песме. Нешто касније издата је и значајна „Позоришна лира. Лира са 800 позоришних песама”, (приредио Душан Ликић, шаптач), Београд 1884. Осим текстова и напев је објављиван више пута.⁵⁷ Тако је и хрватски мелограф и композитор из Осијека Ђуро Луц (1868–1907) објавио напев у мелографској књизи „100 јужно-словенских народних песама” (српске, хрватске, босанске), за виолину, Осијек–Беч [1906], бр. 65. Певани текст објављен је само испод нота.

(15) Поново се с разлогом враћамо српском поети и адвокату, Новосађанину **Васи Николићу** (1822–1890). Већ у претходном огледу о Вјек-

„Bosanske narodne pjesme”, IV, br. 442 (276); 5. Љубинко Миљковић, „Мачва”, Шабац 1985, бр. 440 (уз гусле певао Стеван Тимотић, Бадовинци).

53 Fran Kurelac, „Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah Šoprunjskoj, Mošonjskoj i Željeznoj na Ugrih”, Zagreb 1871, br. 10, str. 312.

54 Ivan Cenerić, „Velika narodna lira. 1000 pesama naroda Jugoslavije”, Beograd 1967, br. 777.

55 Халил Лубен, „Народне умотворине у записима Владимира Ђоровића”, *Расковник* 71/72, 1993, бр. 4.

56 „Свадбене пјесме из Будве”, прибележио К. Ј. Митровић, *Босанска вила* 19, 1889, стр. 301, бр. 6.

57 Нотни записи: 1. Никола Ђурковић, „Мачем, копљем”, за мушки хор; за три мушка гласа са тромпетом, рукопис у Архиви Панчевачког српског црквеног певачког друштва у Панчеву; 2. Јосиф Перл, „Саборски марш”, сачињен за свечано отварање српског народног конгреса, 20 јулија, [Нови Сад 1864]; 3. Петар Крстић, „Народне песме” (1–304), бр. 158 (Рукописна збирка Музиколошког института, А-118).

славу Клаићу набројане су неке његове песме које су се певале половином XIX века како у Србији, тако и у Хрватској. Препознају се, јер се у тексту увек наводи име *Мила*, лепа Новосађанка, у коју је био заљубљен и којој је за кратко време испевао читав циклус варошких песама. Једна од тих песама је и „Сужањ” (Бједно момче у сужањству тугује), која је настала у тамници негде око 1850. године, када је песник био осуђен на 10 година робије. У бомбардовању Новог Сада 1848. године многе куће су биле разорене, а грађани су избегли да спасу голи живот. По престанку бомбардовања непознати крадљивци су улазили у напуштене куће и пљачкали незаштићену имовину. У кући угледног адвоката С. Хубера остала је остарела мајка да чува богатство и драгоцености. Неко је провалио у стан Хуберових, мајку је убио, претресао је кућу и однео све драгоцености. Нешто од драгоцености пронађено је код новосадске лепотице Катарине Каулици, зване Мила (1829–1851). На суђењу изнуђено јој је извесно признање, јер се она примила да гледа остарелу мајку адвоката Хубера. На суду је већ било приметно да је озбиљно оболела од туберкулозе. Васа Николић је пратио ток суђења и видео је у каквом тешком стању се налази његова вољена оптужена и болесна Мила. Да би је заштитио и спасао од тамновања, где би болесна од неизлечиве јектике брзо преминула, он је на суду цео ток мистериозне крађе признањем пренео на себе. Године 1850. осуђен је на 10 година робије. Атлетски грађен, издржао је то робовање у Петроварадинској тврђави у казаматима, а последње године у граду Оломуцу у Словачкој. То је позадина настанка ове песме. У казаматима испевао је стихове ове песме, која се певањем разносила по Војводини и Славонији. Данас су позната само два мелографска записа ове песме: српски и славонски. Под насловом *Suzanj*, текст и напев објавио је Милан Ланг у монографији „Samobor, narodni život i običaji”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zagreb 1913, knj. XVIII, sv. 2. Српски текст и напев објављени су тек у наше време с коментаром.⁵⁸

Нешто пре смрти лепе Миле, године 1851 Васа је испевао и песму „Куд погледим свуд је тама”, с припевом: *Мила моја*. Та песма је у српским рукописним грађанским песмарицама означена као „последња песма”, јер више текстова његових певаних песама под његовим именом никада није објављено. О тексту и напевима те песме писано је раније, а у анализи Кухачевих мелографских записа дати су такође основни подаци о напевима те песме. Тада није у потпуности саопштен сам припев *Мила моја*, који нас уводи као путоказ и у текстове неких других грађанских песама које су постале толико популарне да се налазе „на међи” између грађанских (варошких) и народних. Тако, већ код Кухача налазимо текст песме *Савјетџ дјеве* (из Србије) с почетним стихом: *Што се сија у њрозорје / тамо, тамо у њори?*. Тај текст песме има сталан припев: *Мила моја*, а записани напев сличан је напевима песме Васине „Куд погледим – свуд је тама”.⁵⁹ Исти припев задржао се у још једној данас народној песми

58 Ђ. Перић, „Адвокат и поета Васа Николић – романескни јунак из прошлости Новог Сада”, *Zbornik Matije српске за књижевност и језик*, 1982, књ. XXX, св. 1, 101–132.

59 Ф. Ш. Кухач, „Јужно-словјенске народне попиевке”, Загреб 1878, књ. I, бр. 266. Занимљиво је да после Кухачевог мелографског записа ове песме наилазимо и код других мелографа на ову песму, али је припева *Мила моја*, који је указивао на

из круга севдалинки. Њен наслов по првом стиху већ сам наводио. То је севдалинка „Узех ђугум и маштрафу / пођох на воду”, која се и данас може чути на радију понекад, са припевом *Мила моја*.⁶⁰ Другу једну грађанску песму са сличним припевом записао је и мелограф Лудвик Куба у Подвињу, у Славонији.⁶¹ Текст те песме гласи овако:

Tjeraj, tjeraj, lađu od kraja
Sada se ja s dragom rastavljam,
[стални припев]: *Џујеš, Мила!*

Kad se stane lađa kretati,
Onda osta draga plakati.
Nemoj, nemoj, draga, plakati,
Mi ćemo se opet sastati.
Mi ćemo se opet sastati
I rumeno lice ljubiti.
Što j(e) na srcu mojem i tvojem,
To ne kaži, draga, nikome.
Kad nas dvoje mladih nestane,
Neka sladki spomen ostane !

Када се упореде доцнији напеви и текстови, виде се разлике. Кубин запис текста и напева из 1892. године изгубио је припев „чујеш Мила!”, а тиме и могућност за провођење било какве ауторизације.⁶² Утопио се у огромном фонду народне и грађанске поезије, међу песме које су у потпуности изгубиле своје ауторе.

Хроничар Новог Сада и књижевник Милан Савић је пишући есеј о Васи напоменуо да је он испевао и песму *Љубав није шала* (Ти не буди луда), коју је Кухач нотно записао (ЈНП, 1, 381 – *Љубав, љубав је болесна*, Из Сриема). Овде је значајно зауставити се над *најевом* те песме. Напев је чешки или словачки и он је прихваћен, па се певао и уз неке друге варошке и чак народне песме. Мелограф *Фрањо Вилхар Калски* (1852–1928), у својој рукописној збирци „*Sto šezdeset narodnih porievaka*” (рукопис у ЗИФ-у) нотно је записао под бр. 48 (св. II) песму „*Banda udarala /* претпоставку о њеном аутору, нестало. Већ у познијим записима тог припева нема. Видети нотна бележења: 1. М. А. Васиљевић, „Народне мелодије које се певају на Космету”, Београд 1950, бр. 80а (Ѓијлане), 80б (Призрен), 80в (Ораховац).

60 L. Kuba, „Cesty za slovanskou pisni 1885–1929”, Slovanski jih, V Praze 1935, svazek druhi, br. 249 (Sarajevo); исти, „Slovanstvo ve svych zpevech”. Čast VII., Pisne za Stareho Srbska – Pjesme iz Stare Srbije, Praha 1928, br. (12) „Uzeh dyugun i maštrafu”.

61 1. L. Kuba, „Slovanstvo ve svych zpěvech”, Dil V. Charvatske, Prag 1892, br. 57; 2. Isti, „Cesty za slovanskou pisni 1885–1929”, Slovanski jih, V Praze 1935, svazek druhi, br. 74. Počela se lađa kretati / ah ma m i l a draga plakati; 3. Béla Bartók and Albert B. Lord, „Serbo-Croatian Folk Songs”, New York, Columbia University Press, 1951, br. 37–163; 4. V. Milošević, „Bosanske narodne pjesme”, IV, Banja Luka 1964, br. 262–344.

62 И напев варошке песме „Терај, терај лађу од краја” (Кубин запис из 1892) занимљив је за музиколошка испитивања. Напоменућу само да он није оригиналан. Познат је уз текст песме непознатог варошког песника „На левој страни крај срца / легла ми љута раница”, који је написан пре 1844. године и који је користио и песник Васа Живковић за своју песму „Лепа Маца” (Србске кћери чарнооке). Тај напев се на радију може чути и данас (Видети: Ф. Ш. Кухач, „Јужно-словјенске народне попиевке”, Загреб 1878, књ. I, бр. 158).

draga zaplakala”. Напев је исти као у песми „Љубав није шала”. Постоји још једна песма с темом опроштаја двоје младих, у коју је неприметно уграђено и име *Мила* у наредном дистиху: Не плач, *Мила драга*, / не дај *срцу јага*. И ту није крај о варошким песмама испеваним и посвећеним *Мили*, великој љубави песника Васа Николића.

Управо долазимо до најпопуларнијег текста и напева једне анонимно испеване песме и данас врло добро познате: *Мила моја, Мила моја, иде си синоћ била*. Најпознатији хрватски музиколог *Јосип Андреис* у својој „Ровјести хрватске глазбе” донео је два мелографска записа песама *Мила моја, иде си синоћ била* и *Чије ли су шарабе* као најкарактеристичније примере народних *хрватских песама* с подручја Славоније.⁶³ Ни једна, ни друга песма нису постале и нису биле толико популарне у Славонији колико у Срему. Андреис је мелографски запис варошке, а не народне песме *Мила моја, иде си синоћ била* вероватно преузео из Кухачевих записа, али није у свему упознат с историјатом како напева, тако и текста ове песме. А о томе постоји у Кухачевим коментарима и посебна опаска, бар што се тиче напева. С тим, као и с другим чињеницама у вези са мелодијом и текстом ове песме треба се упознати. Текст песме је дијалогски: разговор између мајке и ћерке Миле, испеван *по улогу* на неке народне песме; стих је у десетерцу. Напев је *дводелни*: једну мелодију пева мајка, у држем ритму, а други ћерка, у споријем. Цео склоп песме показује нам да је то *двојев*, наизменично певање састављено по правилима позоришних куплета. То искључује њено народно порекло. Први део *напева*, онај који пева мајка има свој старији, самосталан мотив. Кухач га је навео. Тај напев се први пут наводи у позоришној игри фра Гргура Чеваповића „*Josip, sin Jakoba patrijarke*”, „коју су вуковарски ученици представљали год. 1819”, а потом је у Будиму штампан цео тај „игроказ”. Кухач мисли да је та мелодија „бар још једно 50 година старија”.⁶⁴ Напев из игроказа фра Грге Чеваповића има доста сличности с напевом песме *Мила моја, иде си синоћ била*, (први део који пева мајка), али је тај напев добио своју лепшу, мелизматичнију боју. Не зна се кад, можда негде 40-их година XIX века песми је додат и други део напева и тако је она певана у двопеву у српским варошким срединама по Војводини.⁶⁵ Тај двопев за песму *Мила моја, иде си синоћ била*, морао је имати свог *састављача* и због самог имена уграђеног у песму претпостављам да је то могао да буде новосадски варошки песник Васа Николић. Из сећања на њега издвајају се подаци да је био не само добар певач него и добар свирач и играч, па самим тим и састављач варошких текстова и напева. Напев песме *Мила моја, иде си синоћ била* (онај држи ритам који пева мајка) проналазимо као веома популаран и у другим, понарођеним

63 Ј. Андреис, наведено дело, стр. 283. У мелографској анализи етномузиколога Д. Девића („Етномузикологија”, I и II део, Београд 1981, стр. 83) суочена је сличност напева *Ој Мораво* и *Мила моја*. Коришћени су мелографски записи Ђ. Караклајића за прву, односно Ј. Њикоша за другу песму. Дубље понирање у проблем није показано.

64 Ф. Кс. Кухач, „Опазка”, у: „Јужно-словјенске народне попевке”, Загреб 1879, II књига, испод бр. 652 и 653.

65 Мелографски записи: 1. Алојз Калауз, „Србски напџви”, Беч [1850], св. 1, бр. 4; 2. Корнелије Станковић, „Србске народне песме” (посвећене књазу Данилу), Беч [1858], бр. 4; 3. Ф. Ш. Кухач, „Južno-slovjenske narodne porievke”, Zagreb 1879, knj. II, br. 652.

и народним песмама. Две је навео Кухач: *Да је коме сѣиѣи ња љедатиѣи* (Из Осијека) и *Свекрвица, снашу Ану кара* (из Дубице), обе сличе старинском напеву из игроказа Г. Чеваповића. Новији, углађенији напев песме, какав је у песми о Мили, срећемо у песмама: *Месечина, сву недељу дана*⁶⁶, *Висок њенцер, а ја цура мала*, а можда и другде. Али, најтеже је одговорити на питање: како је напев (мајке) из песме *Мила моја, њди си синоћ била*, пошто је прешао из Војводине у Србију, почео да се пева као други део познате народне песме *Ој Мораво, ој Мораво моје село равно*. И ту је примењен исти принцип: *двојев*, у коме соло певач пева стих песме *Ој Мораво, ој Мораво! моје село равно* на један стари гусларски мотив⁶⁷, а потом се исти стих понавља у брзом ритму, хорски, по напеву од песме „Мила моја, гди си синоћ била”. Ни тај двојев није случајно тако састављен, али се не зна где и када је песма „Ој Мораво” почела тако да се пева.⁶⁸ Разне претпоставке овде нећу износити. Довољно је засад представити ових неколико примера који нам илуструју велику популарност напева *Мила моја, њди си синоћ била* у кругу њених текстовних варијаната. (видети записе из књиге Грге Чеваповића и Јосипа Андреиса, пример бр. 6 и 7).

(16) Недавно је у једној публикацији писано о песми *Млада Јелка љуби Јанка* овако: „За Пљевља је везана песма позната на ширем простору: *Млада Јелка љуби Јанка*. Догађај несрећне љубави између Јелке и Јанка који се збио у Пљевљима на размеђи XIX и XX века, када су патријархални обичаји почели да узмичу пред новим, европским, нашао се у овој песми. Описала га је Милка Бајић-Подрегин (1904–1971), Пљевљакиња, у свом роману *Свиѣтање* (Београд 1997), у ком пише о прошлости Пљеваља, о ‘старом свету којег више нема’. Јелка је била од Жарковића и живела је у махали Голубињи, а Јанко од Којића; био је ‘с Брда’, из засеока Мрзовића. Мирко Рондовић (певач) је ову песму снимео за Радио Београд (1969)...”⁶⁹ А све то је – нетачно. Нити је песма *Млада Јелка љуби Јанка* црногорска, иако је и данас тамо највише певана, нити је легенда настала према именима пљеваљских љубавника који се ту наводе.

66 Најранији текст песме објавио је Вук Ст. Караџић, „Пјесме бачванске нашега времена”, у: Српске народне пјесме, књига I, Беч 1841, бр. 791. Мелографски запис: В. Р. Ђорђевић, „Народна певанка”, Београд 1926, 160. Песма је певана и у позоришном комаду Илије Округића Сријемца „Шокица”, године 1886. у Народном позоришту у Београду.

67 Гусларски мотив, који је уграђен у први део двојева, соло: *Ој Мораво моје село равно*, врло је старог постања. Потиче од епске песме хајдучког циклуса „Женидба Грујице Новаковића” (Вук, књ. III, 6, одломак: *Ђе њоћ нађох за шебе њевојку*). Тај фрагмент певао се и самостално: *Прођох Левач, прођох Шумадију, ал’ не нађох за себе њевојку*. Исти напев (В. Клаић, „Hrvatska pjesmarica”, Zagreb 1893, br. 22) записан је и уз лирску песму „Лера Рава и kovilju sprava”). Та српска народна песма, коју Клаић наводи као хрватску, налази се објављена још раније у зборнику В. Караџића „Српске народне пјесме” (женске), Беч 1841, бр. 355 „Пава и Раде”, а још раније и у лајпцишком издању, Лајпциг 1824, бр. 145.

68 У мелографским записима познатог примаши–виолинисте Властимира Павловића–Царевца (1895–1965) срећемо овакво извођење песме *Ој Мораво, моје село равно*. И овде је остала певачка форма двојев (solo и tutti). Видети: група аутора, „Од злата гудало”. Монографија В. П. Царевца, Београд 2011, нотни запис бр. 46.

69 Ацо Доганџић, „О песми Млада Јелка љуби Јанка”, Мирко Рондовић, у *Даница*, забавник Вукове задужбине за 2016, Београд 2015, стр. 283–285.

Та песма има свог песника, има време и разлог због ког је написана, има и своје композиторе, има и мелографске записе. Има још много тога што би се о њој могло написати. Али, укратко, прави подаци су следећи: популарну баладу *Млада Јелка љуби Јанка*, у којој је опевана несрећна љубав двоје љубавника (Јелке и Јанка), написао је песник **Матија Бан „Дубровчанин“** (1818–1903) године 1850. Текст песме је објављиван више пута (1878. у часопису *Slovinac*, и у посебној песничкој збирци: „Различите пјесме”, Београд 1892, у „Дјела Матије Бана”, књ. 8). Песма је првобитно написана да се пева у позоришним трагедијама М. Бана, његовој заборављеној, али иначе занимљивој драмској билогији састављеној од трагедија: „Милијенко и Добрила” (1850) и „Смрт кнеза Доброслава” (1851), које су се изводиле као целина.⁷⁰ Балада *Млада Јелка љуби Јанка* пева се у обе трагедије на месту на ком кулминација драмске радње достиже највиши ниво и то је узрок што је она морала да буде одмах компонована, односно да се изводи певањем уз пратњу инструмента. Песма је имала 16 строфа и певала се у одломцима. У њој се казује како се у старо време двоје младих, Јелка и Јанко, заволело и девојка, кнежева кћи, поручује свом момку, витезу Јанку да је посети ноћу тајно у њеним одајама замка њеног оца. А он одговара да јој не може доћи јер цео замак и њу чувају „на зидинама страже” њеног оца и „бдију по сву божју ноћ”. Ипак, она га придобије, те се око поноћи он у једном чуну отисне да доплови близу њених одаја, иако је те ноћи била велика олуја на мору. Јелка га је чекала све до зоре, али се он није појавио. „Под замак јој с чуном дош’о, вели песма”, и још стоји ту, ну на *џрс(и)ма нож сред њрдне ране заб(и)јен му*”. Прочуло се да га је тим ножем усмртио Јелкин отац, што она није знала. Јелка је изгубила свест и помрачена ума је дуго боловала и стално понављала: „Он ће доиста доћ!” Како и зашто је ту баладу Матија Бан повезао са својим трагедијама *Милијенко и Добрила* и *Смрт кнеза Доброслава*?

Јанко и Јелка нису лица која играју своје улоге у њима. Лица су друга: главни су младић Милијенко и девојка Добрила, а споредни су кнез Доброслав, отац Добрилин и кнез Радимир, отац Милијенков. Деца се воле неизмерно, а родитељи се мрзе до претњи убиством. Кнез Доброслав мрзи и Милијенка и прети му да ће га убити ако се икад буде састао с његовом ћерком. Он налази Добрили другог момка и хоће да је уда за њега. Добрила пребегне свом вољеном Милијенку. У једној сцени Милијенко уз гитару почиње да п е в а стару љубавну баладу о Јанку и Јелки. Пева управо кобне стихове из те песме у којој се пева смрт Јанкова, кога је убио отац Јелкин.⁷¹ Стиховима из баладе *Јанко и Јелка* аутор трагедије наговестио је несрећан исход њихове љубави која се

70 Фабула трагедије „Милијенко и Добрила” није оригинал Матије Бана. Драматизација је израђена на основу истоименог романа „Milienco e Dobrilla” (Zara 1833), који је на италијанском написао заборављени романијер Марко Кажотић (1804–1842). О њему, његовом делу и трагедијама М. Бана исцрпно је писао Мате Зорић, „Marko Kažotić”, Zagreb 1965. (separat). Видети и: „Leksikon pisaca Jugoslavije”, Novi Sad 1987, tom III, str. 111. Роман М. Кажотића обрађује догађај по предању из XVII века.

71 „Чин четврти. (Соба у замку Радимировом. Поред Добриле на снижем сточићу сједи Милијенко који уз гитар завршује пјесму. Сунце се рађа.) – Милијенко: (баца гитар): *Пушиа пјесма, одвише је џужна / а увјек ме џјераиш да је пјевам. / На очи џи увјек наїна сузе.*”

ближи трагичном крају. Врховни владар земље, бан, успео је делимично да измири кнезове Радимира и Доброслава; девојку је вратио оцу с одлуком да се она изведе из очевог двора, а да је Милијенко одведе. И одиста, Милијенко изводи Добрилу са сватовима, али на прагу замка кнеза Доброслава оспе се плотун из пушака с тврђаве и поубија сватове и младожењу Милијенка, а невеста Добрила буде тешко рањена.⁷² Ту се завршава први део драмске билогије *Милијенко и Добрила*. Затим следи други део. Драмска радња наставља се трагедијом *Смрт кнеза Доброслава* која се углавном одиграва у замку кнежевом. Ту болује Добрила, која је успела да преболи телесне ране, али није и духовну. Она постепено сазнаје о догађајима с њене свадбе: да је Милијенко са сватовима погинуо, да је убијен, али се нада да ће наћи правог убицу који је усмртио њеног Милијенка. Да би је забавио, отац јој је дозволио да с дружи са извесним младићем Цвјетком мислећи да Добрилу, кад се придигне, за њега и уда. Добрила болује дуго и једину утеху има у старој балади о Јанку и Јелки у којој се пева о бесмртној љубави двоје младих, љубави која је јача од смрти. Она замоли Цвјетка да јој отпева ту песму.⁷³ Цвјетко пева фрагмент баладе у којој се опева Јелка, њено чекање свог љубавника који је убијен, кога је ножем убио Јелкин отац. М. Бан употребљава и овде песму о полуделој Јелки као предсказање Добрилиног лудила и смрти.⁷⁴ Чека се само сазнање да је Милијенков убица био сам кнез Доброслав, њен отац. И то се убрзо догађа и Добрина је судбина запечаћена. Она од тог сазнања пада у занос, губи свест и у последњим часовима понавља последње речи Јелкине из старе баладе: „Он (Милијенко) ће доиста доћ!” Тако је балада „Млада Јелка љуби Јанка” послужила академику и драмском писцу Матији Бану да трагику једног текста песме и кобну смрт двоје љубавника Јанка и Јелке, *контрајунџиски љовеже* с трагичним страдањем Милијенка и Добриле у својим трагедијама *Милијенко и Добрила* и *Смрт кнеза Доброслава*.

Део баладе који опева Јанково убиство, предсказује погибину и Милијенку део баладе, у коме се опева Јелкина полагања смрт, пројектује се као слика Добрилиног страдања. То је допринело великом успеху тих трагедија Матије Бана, а сама балада, *Јанко и Јелка* брзо је нашла пут до позоришне публике и почела да се пева и по српским домовима. Путујуће глумачке дружине, приказујући ове Банове трагедије, преносиле

72 Милијенко је сахрањен одмах поред двора Добрилиног, где је и убијен. Тај податак показује извесну сродност с етнолошким легендама о тзв. „сватовским гробљима” на којима су погинули сватови, младожења, млада, кумови, девери, стари сват и сви изгинули сахрањивани на месту где би изгинули, а према старој пословици: где ко мре, ту се и копа. Добрила је имала прилике да често посећује гроб свог несурењеног Милијенка.

73 „Добрила (Цвјетку): *Ойпјевај ми ону љужну пјесму / коју Chesиo пред вјенчањем мени / Он пјеваше љол(и) умилним љасом.* – Цвјетко (пјева): „*И пучина да узаври / из понорна дна / Једнако ме, Јелко чекај / Доћи ћу љи ја...Под замак јој с чуном дош'о / и још с'иоји љу / ну на прсма нож сред љрдне / ране забий му.*”

74 „Добрила: *Би убоден! Чу ли: би убијен!* (устаје ван себе): *Тајно, ноћу, као и мој Милијенко! А несрећна Јелка!? Сврши, сврши! Сад да чујеш и смрт њену, мајко!...Казаћу љи љо и сама: Јелка, љој је часа свијесџ изџубила, па скоро наћоше је мртву...* (Даље бунца, говори речи без смисла): *Знаш. Он уби и Милијенка моја! Он, он и нико друји.*” – Даље М. Бан вешто слика кроз монолог Добрилин знаке стања њеног поремећеног ума.

су и певану песму „Јанко и Јелка” у разне крајеве, те се она нашла и у мелографским записима у Србији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, па и у Славонији.⁷⁵ Тако је позоришна песма М. Бана у народу прихваћена и постала је народна песма.

Речено је да је балада *Млада Јелка људи Јанка* морала да добије напев или композицију, јер је њена основна сврха била да се *йевањем* изводи на сцени. Кад су се трагедије Матије Бана *Милијенко и Добрила* и *Смрћ кнеза Доброслава* први пут приказале у позоришту, и балада *Јанко и Јелка* први пут је запевала. То је било најпре у Новом Саду, у позоришној сезони 1866. године.⁷⁶ Српско Народно позориште извело је обе трагедије, а све песме у њима компоновао је капелник тог позоришта Аксентије Максимовић (1844–1873). У његовој биографији наведене су обе композиције: *Веле људи* (из *Миленка и Добриле*) и *Млада Јелка* (из *Смрћ кнеза Доброслава*).⁷⁷ Ниједна од тих композиција није сачувана и не зна се јесу ли то две различите мелодије или је у питању једна мелодија. Трагедија *Добрила и Миленко* у Народном позоришту у Београду премијерно је изведена 30. марта 1869. године. Музика за ту представу била је такође капелника Аксентија Максимовића, као и за трагедију *Смрћ кнеза Доброслава*, а премијера те трагедије била је 24. новембра 1874. Све до те године капелник Даворин Јенко није за београдску сцену компоновао своју соло песму *Јанко и Јелка*. Компонована је вероватно 1878. године када ју је песник објавио у целини у *Словинцу*. Прво јавно извођење баладе *Млада Јелка* изван оквира поменутих трагедија Матије Бана било је у Београду маја 1897. године. Песму је отпевао чувени српски басиста Жарко Савић на свом концерту у Београду. Већ следеће године изашао је „Албум песама из концерта Жарка Савића”, Београд [1898], на ком је поред осталих песама из репертоара овог оперског певача објављена под бр. 6 и *Млада Јелка* од Даворина Јенка; песма је приређена за бас уз пратњу клавира, а одмах потом, Даворин Јенко је поново објавио ту своју соло песму у музичком издању: „8 српских песама”, за један глас с пратњом клавира, Лајпциг [1899], бр. 5 *Млада Јелка*. После Првог светског рата издавачка кућа музикалија Јована Фрајта приредила је ново издање композиције Д. Јенка *Млада Јелка*, романса за глас и клавир, Београд б. г. И то би били основни подаци о

75 Познатији мелографски записи: 1. Лудвик Куба, „Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine”, (1893, Nevesinje), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 1907, br. 259; 2. Mustafa A. Mulalić, „Jugoslovenska narodna mekamska pjesma i svirka”, rukopis u Istorijskom arhivu u Sarajevu, br. 811 (Bosna); 3. Slavko Janković, „Narodne pjesme iz Nijemaca (općina Vinkovci)”, rukopis, ZIF, 215, br. 22; 4. Весна М. Миловић, „Музичка фолклорна баштина у Србији”, (Народне песме из Црне Горе), том 3, бр. 35 (певач: Ксенија Цицварић).

[Захваљујем колегиници *Весни М. Миловић*, професорки солфеџа, што се, осим што је правила компјутерске преписе неких песама у овом раду, веома залагала да ми пружи своје податке о овој познатој балади Матије Бана].

76 Насловну женску улогу Мејрине у истоименој трагедији и *Добриле* у „*Милијенку и Добрили*” играла је у Новом Саду данас заборављена глумица и песникиња Марија Цветковић-Поповић (+ 1915) с великим успехом. Убрзо се удала за књижевника Ђорђа Поповића-Даничара (1832–1914). У браку су имали двоје деце: др *Миленка* Ђ. Поповића и *Добрилу Поповићеву*, рано преминулу, а врло даровиту младу певачицу.

77 В. Р. Ђорђевић, „Прилози биографском речнику српских музичара”, Београд 1950, 31–32.

овој песми, која се и независно од Јенкове композиције певала у народу, како српском тако и хрватском, још од 1893. године када ју је записао у Невесињу чешки мелограф Лудвик Куба. Песник баладе *Јанко и Јелка*, плодни српски драмски писац и академик Матија Бан, данас је у театру и књижевности потпуно заборављен. Остао је у сећању Београђана по томе што се једно предграђе Београда у општини Чукарица, где је дуго живео, и данас назива – *Бановац*, односно *Баново Брдо*.

У овом тексту прегледан је само један део фолклоризоване поезије српских песника који се може наћи у нотним записима мање познатих хрватских мелографа. То се односи на песничке периоде барока и предромантизма у познатој периодизацији српске поезије током прошлих векова. Обрађени српски песници могу се сврстати у три групе: а) српски песници и њихове понарођене песме које у ранијим студијама нисам поменуо: Павле Јулинац и Марко Јелисејић, Аврам Милетић, Лазар Кованџић, Јован Меденац, Стефан Протић, Симеон Степанац и Матија Бан; б) српски песници које сам и раније поменуо, али с другим њиховим непознатим популарним песмама: Лука Милованов Георгијевић, Милутин (Никанор) Грујић, Јован Суботић, Никола Ђурковић и Васа Николић, и в) српски песници и њихове певане песме које сам и раније наводио, али су изостали неки непознати, а значајни записи из хрватских мелографских извора: Спиридон Јовић, Васа Живковић и кнез Михаило Обреновић.

И овај оглед о популарној певаној поезији српских песника, која је идентификована и издвојена с непознатих страница хрватске мелографске литературе, показује нам колико је српски народ у Славонији, Далмацији и ужој Хрватској прихватао и певао песме песника оног народа ком је припадао. Када су се певањем заборавила имена аутора, а песму су прихватили и хрватски певачи из народа, песници су остали потпуно заборављени, а песме су се преносиле с генерације на генерацију. Оне које су се дуго певале, ушле су и у мелографске записе који данас документују њихово певање и постојање у прошлости...

1842

MALA KNJIŽNICA
O 100 GODIŠNJICI MATICE HRVATSKE
U PRVOJ GODINI OBNOVLJENE
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

1942

KOLO VI. — SVEZAK 37—38—39.

DR. BOŽIDAR ŠIROLA

HRVATSKA
UMJETNIČKA GLAZBA

ODABRANA POGLAVLJA IZ POVIJESTI HRVATSKE GLAZBE

TISAK „TIPOGRAFIJE“ D. D. U ZAGREBU

ДР БОЖИДАР ШИРОЛА „ХРВАТСКА УМЈЕТНИЧКА ГЛАЗБА“, ЗАГРЕБ 1942, ИЗДАЊЕ „НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ“

24. Бежи, срећо

Moderato

Музички нотни запис за песму 'Бежи, срећо'. Нотни запис је у 3/4 временском метру и мажорском тоновном систему. Песма је означена као 'Moderato'. Текст песме је: Бе- жи, сре - ћо, о не- стал - на за те ви - ше — не ма- рим ти ме ва - раш већ о- дав - но бе- жи да те — не ви- дим.

ИГЊАТ А БРЛИЋ „УСПОМЕНЕ НА СТАРИ БРОД“, ЂАКОВО 1888, СВ. В, БР. 24 (НОТНИ ОДЕЉАК), НОТНИ ЗАПИС: ЈОСИФ ШЛЕЗИНГЕР ИЗ 1828.

45. Рајит, рајит рајиса!

Музички нотни запис за песму 'Рајит, рајит рајиса!'. Нотни запис је у 2/4 временском метру и мажорском тоновном систему. Песма је означена као 'Moderato'. Нотни запис се састоји од пет линија нотне музике.

ИГЊАТ А.БРЛИЋ „УСПОМЕНЕ НА СТАРИ БРОД“, СВ. В (НОТНИ ДЕО), ЂАКОВО 1888.

64 Umjerenno

Aj- te, cu- re, (aj- te, cu- re,)
1 2 3 4 (1 2 3 4)

5 6 7 8 9 10

(Ej) (aj- te cu- re,
1 2 3 4

da ši- ja- mo per- je .
5 6 7 8 9 10

Drumárac(?)

F 1 - 5

A 4 + 4 B 6
C 4 BCv 6

СЛАВКО ЈАНКОВИЋ, „ШОКАЧКЕ ПЕСМИЦЕ“, ВИНКОВЦИ 1970, КЊ. ИИ, НОТНИ ПРИМЕР БР. 64.

Ko ne b' volo vito kolo
(posebni naslov): Podskočica

Živo

Ko ne b' vo - lo vi - to ko - lo, ko li ku - ne ča - še pu - ne,
Svi - raj, svir - če! Tre - si, stri - če! Se - ka Ma - ca o - či ba - ca,
i gra - či - ce znoj op - ti - če. / I - ha - haj, vi - na daj, ne - ka Mi - ja sad na - pi - ja.
pe - tom čup - ka, dla - nom lu - pa,
no - ge Ča - va u - de - ša - va. / I - ha - haj, vi - na daj, ne - ka Mi - ja sad na - pi - ja.

1. Ko ne b' volo vito kolo

Ko li kune čaše pune,

Igračice znoj optiče.

|: Ihahaj, vina daj,

neka Mija sad napija. :|

2. Sviraj, svirče! Tresi, striče!

Seka Maca oči baca,

Petom cupka, dlanom lupka,

Noge Čava udešava.

|: Ihahaj, vina daj,

Neka Mija sad napija. :|

[ПЈЕВАЧИЦА: ЂУЛА ИРШЕВИЋ Р. БАБИЧКОВИЋ (Р. 1874, ИЗ СУБОТИЦЕ РОДОМ), СЕЉАНКА ИЗ ТАВАНКУТА], ДР ЈОСИП АНДРИЋ (1894 - 1967), "ПОПЈЕВКЕ БАЧКИХ БУЊЕВАЦА (ХРВАТА)", РУКОПИС, СВ. X, БР.1175.

[VARIJANTA]

Sviraj svirče!

Svi - raj svir - če ___ do - biš ___ svinj - če, svi - raj ___ du - go ___ do - biš dru - go.
Ba - nak je, ___ fu - ru - na ___ je, te - sko - ba je, ne - zgo - da je.

Sviraj svirče dobiš svinjče,

sviraj dugo dobiš drugo.

Banak je, furuna je,

teskoba je, nezgoda je.

Širi kolo na tri ćoška

nek' je gazdi manje troška.

Ko ne voli vito kolo.

Ko li kune čaše pune.

Dive mile kolo šire,

igračice znoj optiče

Ihahaj, vina daj.

Nek se Mija sad napija.

Harom bača sada vraća.

Sviraj svirče, tresi striče!

Seka Maca oči baca,

dlanom lupka, petom cupka,

noge Čava udešava.

U kume su noge male

ali lipo kolo vode.

A da vidiš težine

kako vodu njezine.

[ПЈЕВАЧ ЛАЗО ИРШИЋ (Р.1884), СЕЉАК ИЗ ТАВАНКУТА; ЗАПИС: 25. И 1956], ДР ЈОСИП АНДРИЋ (1894 - 1967), "ПОПЈЕВКЕ БАЧКИХ БУЊЕВАЦА (ХРВАТА)", РУКОПИС, СВ. X, БР. 1183.

Tekst: Zapivala vila Dalmatinka,
Otpivala posestrima Srimka.

ГРГА ЧЕВАПОВИЧ, "ЈОСИП, СИН ЈАКОВА ПАТРИЈАРКА", БУДИМ 1820.

Mi - la mo - ja, mi - la mo - ja, gdje si si - noć bi - la;

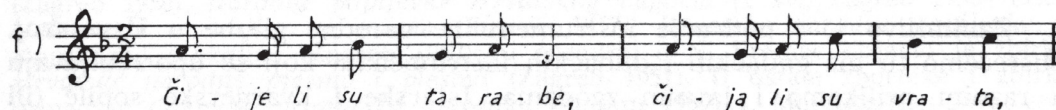
mi - la mo - ja, mi - la mo - ja, gdje si si - noć bi - la?

meno

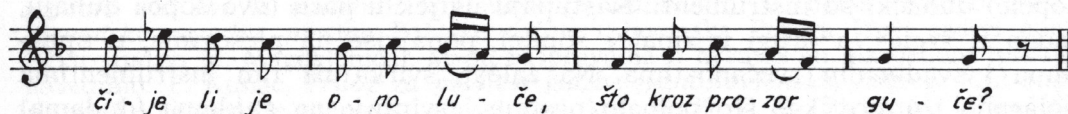
» Maj - - - ko - - - - ja, u baš -

- či sam bi - - - - la; maj - - - ko -

mo - - - - ja, u baš - či sam bi - la.«

Či - je li su ta - ra - be, či - ja li su vra - ta,

či - je li je o - no lu - će, što kroz pro - zor gu - će?

ЈОСИП АНДРЕИС, "ПОВИЈЕСТ ХРВАТСКЕ ГЛАЗБЕ", ЗАГРЕБ 1974, СТР. 283.

POEMS OF SERBIAN POETS IN MELOGRAPHIC NOTATIONS
OF KNOWN AND LESS KNOWN CROATIAN MELOGRAPHERS
(1) [BAROQUE AND PRE-ROMANTICISM]

DORĐE PERIĆ

Drawing on his research into Serbian topics in Croatian melography, the author has identified, singled out and authorised a new group of popular poems of Serbian poets (of Baroque and Pre-Romanticism), recorded in notation by less known Croatian melographers. Information is presented for popular poems of sixteen Serbian poets, who were generally unknown in Serbian melography and ethnomusicology. The paper contains seven rare examples of Serbian poems from Croatian melographic literature which are discussed in the author's text. Each text of the poem contains exhaustive information both on the poet and the poem and the Croatian melographic source that the author refers to. A separate section in Serbian melography, known as "old-town songs" of Serbian poets, has thus received another element which complements it with newly explored examples of Serbian artistic town folklore in the past.